

Ir. P.J. Rijk

Med. No. 313

VERKENNING VAN DE LANDBOUW IN ROUVEEN

SIGN: L 27-313
EX. NO: B
MLV:

November 1984

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

VERKENNING VAN DE LANDBOUW IN ROUVEEN

Rijk, P.J.

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1984

65 p., tab., krt.

Dit rapport beschrijft de recente en de te verwachten structurele ontwikkeling van de landbouw in een potentieel ruilverkavelingsgebied van ca. 6000 ha gelegen in de gemeente Staphorst. Met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van de landbouw wordt in het rapport zowel een prognose gegeven waarbij rekening wordt gehouden met de invloed van de contingentering in de melkveehouderij, als een prognose op basis van de trends in de afgelopen jaren.

De prognose heeft betrekking op de situatie in 1992, de recente ontwikkeling is geanalyseerd voor de periode 1977-1982.

Structuur van de landbouw/Ruilverkaveling/Prognoses/Overijssel

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

Blz.

INLEIDING	5
SAMENVATTING	7
1. DE ALGEMENE SOCIAAL-ECONOMISCHE ONTWIKKELING IN ROUVEEN EN HET GEBRUIK VAN DE RUIMTE	12
1.1 Ligging en gebiedsgrootte	12
1.2 Bevolking en werkgelegenheid	15
1.3 Ruimtelijke ontwikkeling	16
1.4 Ontstaanswijze en occupatiepatroon	17
1.5 Bodemgesteldheid	19
1.6 Korte schets van de landbouw in het gebied	20
2. BEDRIJVEN, GROND EN ARBEIDSKRACHTEN	22
2.1 Ontwikkeling van het aantal bedrijven	22
2.2 De oppervlakte cultuurgrond van de bedrijven	24
2.3 Wisseling in het grondgebruik en grondprijzen	26
2.4 De ligging van de bedrijfsgebouwen	28
2.5 Eigendoms- en verkavelingssituatie	28
2.6 Arbeidskrachten en leeftijd van de bedrijfshoofden	30
3. PRODUKTIEPATROON EN PRODUKTIETAKKEN	33
3.1 Grondgebruik, produktierichtingen en bedrijfstypen	33
3.2 De rundveehouderij	34
3.3 De melkveehouderij	35
3.4 De intensieve veehouderij	38
3.5 Ontwikkeling van de produktieomvang per bedrijf	39
4. ECONOMISCHE ASPECTEN	41
4.1 De economische betekenis van de landbouw in het gebied	41
4.2 De arbeidsopbrengst	42
5. TOEKOMSTIGE ONTWIKKELINGEN	43
5.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven	44
5.2 Cultuurgrond en oppervlaktestructuur	45
5.3 Ontwikkelingen van de produktierichtingen	47
5.3.1 Het grondgebruik	47
5.3.2 De rundveehouderij	47
5.3.3 De intensieve veehouderij	53
5.4 Produktiepatroon en bedrijfsomvangverdeling	53
5.5 Arbeidskrachten en produktieomvang per man	55
5.6 Samenvattende kengetallen van de recente en toekomstige ontwikkeling van de landbouw in Rouveen	56

INHOUD (vervolg)

	Blz.
6. SLOTBESCHOUWING	57
LITERATUUR	59
BIJLAGEN	60

Inleiding

Ten behoeve van de voorbereiding van de ruilverkaveling Rouveen zal een landbouwstructuuradvies worden opgesteld. Hierin dienen de wensen uit landbouwkundig oogpunt met betrekking tot de inrichting van het gebied tot uitdrukking te komen.

In het kader van deze op te stellen adviesnota heeft de Landinrichtingsdienst het Landbouw-Economisch Instituut verzocht een onderzoek in te stellen naar de sociaal-economische ontwikkeling van de landbouw in dit gebied.

De voor U liggende nota geeft een beeld van de huidige landbouwkundige situatie en de recente ontwikkelingen daarin. Tevens is geprobeerd een beeld te schetsen van de mogelijke landbouwkundige situatie over tien jaar.

Bij het onderzoek is in belangrijke mate gebruik gemaakt van gegevens van de landbouwtellingen van 1977 en 1982. Deze gegevens zijn aangevuld met informatie uit andere bronnen (literatuur, e.d.) en van personen met een grondige kennis van de plaatselijke situatie.

Samenvatting

Ligging en gebruik van de ruimte

Het ruilverkavelingsgebied "Rouveen" is gelegen in Noord-west Overijssel en ligt bijna geheel binnen de gemeente Staphorst.

Het is een overwegend agrarisch gebied met in het westen van het blok het natuurgebied "Olde Maten". De cultuurgrond wordt vrijwel volledig als grasland gebruikt. De agrarische produktie betreft vooral de rundveehouderij en in mindere mate de intensieve veehouderij.

De totale oppervlakte van het blok is ongeveer 6100 ha. Een deel hiervan is bebouwde kom, agrarische bebouwing en erven, sloten, wegen, e.d. De agrarische bedrijven, die in het studiegebied gelegen zijn, hebben 4379 ha in gebruik.

Circa twee derde van het studiegebied bestaat uit veengronden (laagveen). De rest betreft zandgronden.

Bijna driekwart van de landbouwbedrijven heeft de bedrijfsgebouwen langs de Oude Rijksweg. Veel bedrijfsgebouwen staan hier achter elkaar tot 3 à 4 gebouwen toe.

Bevolking en werkgelegenheid

In het studiegebied wonen circa 3300 mensen. Hiervan woont 80% in de kern Rouveen of langs de Oude Rijksweg.

Van de beroepsbevolking in het studiegebied is ca. een derde in de agrarische sector werkzaam. De werkloosheid in de gemeente Staphorst ligt iets onder het landelijk gemiddelde.

Ruimtelijke ordening

Het bestemmingsplan buitengebied van de gemeente Staphorst is in 1978 door Gedeputeerde Staten goedgekeurd. Dit met uitzondering van het gebied "Olde Maten". Bijna alle gronden van het goedgekeurde bestemmingsplan buitengebied zijn aangeduid als agrarisch gebied. Aan de landbouw worden hierin in het algemeen geen bijzondere beperkingen opgelegd. Woningbouw zal tot 1992 ca. 15 ha cultuurgrond opeisen.

Aantal bedrijven en arbeidskrachten verminderen langzaam

In 1982 waren er in Rouveen 257 hoofdberoepsbedrijven en 99 geregistreerde nevenbedrijven. De laatste 5 jaar is het totaal aantal bedrijven met gemiddeld 1,5% per jaar verminderd. Dit is lager dan landelijk en in Overijssel (beide 2,0%) het geval is.

De vermindering van het aantal bedrijven in Rouveen komt vooral op rekening van de hoofdberoepsbedrijven. Het aantal nevenbedrijven blijft nagenoeg constant.

Uit de ontwikkeling van het aantal bedrijven blijkt dat men sterk gehecht is aan het agrarische bedrijf en dat men een hoge waarde toekent aan zelfstandigheid.

Voor de komende tien jaar wordt verwacht dat het aantal hoofdberoepsbedrijven in ongeveer hetzelfde tempo zal verminderen als in het recente verleden (ca. 2,0%). Het aantal nevenbedrijven zal ongeveer hetzelfde blijven.

Het aantal arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven is de laatste jaren verminderd van 327 tot 293 (met gemiddeld 2,2% per jaar). Het totale aantal arbeidskrachten vermindert in Rouveen ook trager (gemiddeld 1,3% per jaar) dan in Overijssel en landelijk (gemiddeld beide 1,8% per jaar).

Verder dient hier nog opgemerkt te worden dat relatief veel gemeenschappelijke exploitatie voorkomt (2 bedrijven in één bedrijfsgebouw).

Toenemende vergrijzing

De afgelopen jaren is er in sterke mate een vergrijzing opgetreden onder de bedrijfshoofden in Rouveen. Zo was in 1977 52% van de bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven 50 jaar en ouder. In 1982 was reeds 62% van de bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar.

Ontwikkeling totale produktieomvang stagneert

Rouveen wordt gekenmerkt door een vrij eenzijdig produktiepakket. De rundveehouderij maakt 91% van de totale landbouwproduktie uit. De intensieve veehouderij betreft 8% van de produktie. De akkerbouw (voornamelijk snijmais) en tuinbouw nemen met elkaar slechts 1% van de totale produktie voor hun rekening.

De totale landbouwproduktie in Rouveen is de afgelopen jaren slechts weinig toegenomen (gemiddeld 1% per jaar). De toename ligt ongeveer op de helft van het Overijsselse en landelijke gemiddelde.

De rundveehouderijsector nam met gemiddeld iets meer dan 1% per jaar toe. De intensieve veehouderijproduktie daarentegen ging de laatste jaren licht achteruit.

Voor de nabije toekomst wordt onder invloed van de quoteringsmaatregelen in de zuivelsector een afname verwacht van de totale landbouwproduktie.

Veel kleine bedrijven

Door de sterke gehechtheid aan het agrarisch bedrijf vermindert het aantal bedrijven langzaam en komen relatief veel kleine bedrijven voor. In 1982 had ruim de helft van de hoofdberoepsbedrijven een oppervlakte van minder dan 15 ha. Slechts 4% van de bedrijven had in 1982 een oppervlakte van meer dan 30 ha.

Aangezien het accent van de agrarische produktie ligt op de grondgebonden rundveehouderij hebben veel bedrijven ook een geringe produktieomvang.

Ruim de helft van de hoofdberoepsbedrijven had in 1982 een omvang beneden 110 sbe. Slechts één vijfde had een produktieomvang van meer dan 150 sbe.

In Rouveen komen relatief zeer veel bedrijven voor met een klein aantal koeien per bedrijf. Zo heeft meer dan een kwart van de hoofdberoepsbedrijven minder dan 20 koeien. Slechts 10% van de hoofdberoepsbedrijven heeft meer dan 50 koeien.

Weinig ligboxenstallen en melktanks

In Rouveen heeft slechts 10% van de hoofdberoepsbedrijven met koeien een ligboxenstal (landelijk is dit op circa een derde van de bedrijven het geval). Ook melktanks komen weinig voor. Op slechts een kwart van de hoofdberoepsbedrijven is een melktank aanwezig. Landelijk ligt dit percentage boven de 90%.

Relatief lage veedichtheid en melkproduktie per koe

De veedichtheid ligt met gemiddeld 247 grootveeëenheden per 100 ha voedergewassen onder het Overijsselse (285) en landelijke gemiddelde (269).

Ook de gemiddelde melkproduktie per koe per jaar van de aangesloten bedrijven bij een melkvereniging ligt met gemiddeld 5000 liter ongeveer 10% onder het Overijsselse en landelijke gemiddelde. Als men ook de niet bij een melkcontrolevereniging aangesloten bedrijven meerekent ligt de melkproduktie per koe ongeveer 20% onder het Overijsselse en landelijke gemiddelde.

Lage grondmobiliteit en hoge grondprijzen

De grondmobiliteit is de afgelopen jaren in vergelijking met andere gebieden vrij laag geweest. Bij verkopen op de "vrije" grondmarkt worden in vergelijking met andere gebieden hoge prijzen betaald.

Zeer weinig grond bij de bedrijfsgebouwen

Twee derde van alle bedrijfsgebouwen liggen bij en achter elkaar aan de Oude Rijksweg. Mede daardoor is de verkavelingssituatie in Rouveen zeer ongunstig. Slechts 2% van de hoofdberoepsbedrijven heeft één kavel; ruim twee derde van de hoofdberoepsbedrijven heeft minstens 5 kavels. Men heeft dus gemiddeld erg veel kavels per bedrijf, terwijl ook de gemiddelde kavelgrootte erg laag genoemd kan worden.

Naast dit gemiddeld zeer grote aantal kavels per bedrijf heeft men in Rouveen in het algemeen zeer weinig grond bij de bedrijfsgebouwen liggen. In totaal ligt slechts 19% van de grond van de hoofdberoepsbedrijven bij de bedrijfsgebouwen. Eén derde van de hoofdberoepsbedrijven heeft helemaal geen grond bij de bedrijfsgebouwen.

Verschillen tussen de deelgebieden

De bedrijfsgebouwen van ruim twee derde van alle hoofdberoepsbedrijven zijn geconcentreerd langs de Oude Rijksweg ("De Streek"). De andere bedrijven bevinden zich in gelijke mate in de deelgebieden "Rouveen-buitengebied" en "West".

De gemiddelde bedrijfsoppervlakte en -omvang is het laagst voor de bedrijven langs de Oude Rijksweg (resp. 13,4 ha en 101 sbe). De gemiddelde bedrijfsoppervlakte en -omvang is het hoogst in het deelgebied "West" (20,7 ha en 152 sbe). De bedrijven in "Rouveen-buitengebied" nemen een tussenpositie in met 16,2 ha en 125 sbe.

Ook met betrekking tot een aantal andere landbouwkundige aspecten is de situatie voor de bedrijven in de Streek ongunstiger dan in de rest van het blok. Dit geldt b.v. voor de verkavelingssituatie, het aantal ligboxenstallen en het aantal melktanks.

M.b.t. de veedichtheid nemen de bedrijven langs de Oude Rijksweg een tussenpositie in (gemiddeld 257 grootveeëenheid per 100 ha voedergewassen). In 1978 was de veedichtheid van deze bedrijven nog het hoogst (toen 247). Momenteel is de veedichtheid het hoogst bij de bedrijven in "Rouveen-buitengebied" (273) en het laagst in "West" (240).

Inkomenssituatie relatief slecht

De netto-toegevoegde waarde, die aan de landbouw in het studiegebied toe te rekenen is, bedraagt ongeveer f 13 miljoen. De beloning van de factor arbeid, d.w.z. de totale arbeidsopbrengst toegerekend aan de sector landbouw in het studiegebied bedraagt ongeveer f 8,3 miljoen. De gemiddelde arbeidsopbrengst per hoofdberoepsbedrijf bedraagt ca. f 29.000,-.

In vergelijking met andere gebieden is dit niet erg veel. De gemiddelde arbeidsopbrengst per man (ca. f 25.500,-) ligt ongeveer 30% onder het landelijk gemiddelde. Daarmee behoort Rouveen tot de gebieden in het land met de laagste inkomens. Voor het deelgebied Rouveen-De Streek is de inkomenssituatie het ongunstigst.

Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat de ruimte voor consumptieve bestedingen wellicht wat hoger ligt dan op grond van deze cijfers zou worden verwacht, doordat het uitgavenpatroon aan de kostenkant enigszins afwijkt van dat in andere weidegebieden. Bovendien hebben verscheidene bedrijfshoofden neveninkomsten buiten het agrarisch bedrijf.

Toekomstige ontwikkeling op de hoofdberoepsbedrijven

In onderstaande tabel worden in het kort enkele kengetallen weergegeven van de recente en de te verwachten ontwikkeling van de landbouw in Rouveen. Voor 1992 is daarbij een onderscheid gemaakt tussen de verwachte ontwikkeling, waarbij rekening is gehouden met het gewijzigde EG-zuivelbeleid en de ontwikkeling op basis van een voortzetting van de trends uit de afgelopen jaren.

Tabel 1 Kengetallen van de recente en de te verwachten ontwikkeling van de landbouw in Rouveen op hoofdberoepsbedrijven

	Aantal				Gem. jaarlijkse verandering		
	1977	1982	1992		1977-1982	1982-1992	
			"verwachting"	"trend"		"verwachting"	"trend"
Hoofdberoepsbedr.	283	257	209	209	-1,9	-2,0	-2,0
Arbeidskrachten	327	293	240	245	-2,2	-2,0	-1,8
Sbe	27075	28681	27350	30400	+1,2	-0,5	+0,6
Ha	3781	3829	3850	3850	+0,2	0	0
Ha per bedrijf	13,4	14,9	18,4	18,4	+2,1	+2,1	+2,1
Sbe per bedrijf	96	112	131	145	+3,1	+1,6	+2,6

Bij een ongewijzigd EG-beleid zou het gemiddeld aantal koeien per hoofdberoepsbedrijf toenemen van 30 koeien in 1982 tot 40 in 1992.

Door de uitwerking van de recente EG-maatregel inzake de melkcontingentering zal het aantal koeien per hoofdberoepsbedrijf in Rouveen slechts kunnen toenemen tot 34 à 35 in 1992.

1. De algemene sociaal-economische ontwikkeling in Rouveen en het gebruik van de ruimte

1.1 Ligging en gebiedsgrootte

De in voorbereiding zijnde ruilverkaveling "Rouveen" wordt globaal begrensd door de Dedemsvaart in het zuiden, de weg Hasselt-Zwartsluis en het Meppelerdiep in het westen, de Dekkersweg in het noorden en de Wester parallelweg en de Schapendijk in het oosten (voor een nauwkeuriger begrenzing: zie kaart 1). Dwars door het gebied loopt de 4-strooks autoweg Zwolle-Meppel. In het oosten loopt tevens de spoorlijn Zwolle-Meppel door het blok.

De totale oppervlakte van het blok bedraagt ca. 6100 ha (planimetrisch bepaald). Dit betreft de totale oppervlakte van alle gronden. Hierin zit dus ook de bebouwde kom van de kern Rouveen (ca. 30 ha), de agrarische bebouwing en de erven langs de Oude Rijksweg (ca. 160 ha), de verspreid liggende agrarische- en niet-agrarische bebouwing, erven, opstallen, wegen, waterlopen, kavelsloten, tuinen en gronden in gebruik bij niet-geregistreerden.

Het ruilverkavelingsgebied (= het studiegebied) ligt voor 90% binnen de gemeente Staphorst. Het westelijk deel van het blok betreft gronden (allemaal landbouwgronden) die liggen in de gemeente Zwartsluis (voor ca. 7%) en in de gemeente Hasselt (voor ca. 3%).

De in het studiegebied gelegen bedrijven beschikten in 1982 over 4670 ha grond. Exclusief niet beteembare oppervlakten (zoals gebouwen, erven, waterlopen, e.d.) is dit 4379 ha cultuurgrond (gemeten maat). Daarnaast hebben nog ca. 100 bedrijven buiten het studiegebied (voornamelijk uit Staphorst) grond in het blok. Dit betreft vooral grond in de buurt van het Dekkersland en verder verspreid door het gebied.

De meeste landbouwbedrijven (72%) hebben hun bedrijfsgebouwen langs de Oude Rijksweg, die hier ook wel de De Streek genoemd wordt. Veel bedrijfsgebouwen van verschillende bedrijven staan hier achter elkaar tot 3 à 4 gebouwen toe.

Bijna 15% van de bedrijven in het studiegebied heeft de bedrijfsgebouwen in de jongere ontginningsgebieden ten oosten en westen van Rouveen (op de kaart aangeduid als het deelgebied Rouveen-buitengebied) en 13% heeft de bedrijfsgebouwen in het westen van het blok liggen.

De in het onderzoek betrokken cultuurgrond is als volgt over

de geregistreerde bedrijven in de verschillende deelgebieden verspreid:

	Aantal bedrijven		Cultuurgrond (ha)
	hoofdberoep	nevenbedrijven	
Rouveen-De Streek	182	73	2850
Rouveen-buitengebied	38	15	688
West	37	11	841
Totaal	257	99	4379

De cultuurgrond wordt vrijwel volledig als grasland gebruikt.

1.2 Bevolking en werkgelegenheid

Bevolking 1)

Per 1 januari 1983 woonden er in het studiegebied ongeveer 3300 mensen. Hiervan woont 80% in de kern Rouveen of langs de Oude Rijksweg. De afgelopen 10 jaar is de bevolking in het studiegebied in totaal met ongeveer 10% toegenomen, hetgeen iets meer is dan het landelijk gemiddelde. De bevolking in de gehele gemeente Staphorst daarentegen nam de afgelopen 10 jaar met ca. 20% toe. Per 1 januari 1983 woonden er in de gehele gemeente Staphorst 12972 mensen.

Werkgelegenheid 2)

Van de totale mannelijke beroepsbevolking in de gemeente Staphorst is ongeveer 30% werkzaam in de agrarische sector. In het studiegebied is dit percentage nog wat hoger. Bovendien is ruim 10% van de mannelijke beroepsbevolking voor minder dan de helft van zijn arbeidstijd in de agrarische sector werkzaam. Samen met de landbouwtoeleverende, -verwerkende en verzorgende sectoren bedraagt het landbouwaandeel in de totale werkgelegenheid naar schatting 60 à 65%.

Het werkloosheidspercentage in de gemeente Staphorst (11,5% van de mannelijke afhankelijke beroepsbevolking; mei 1984) is gunstiger dan in het rayon Emmeloord (13,1%) waartoe Staphorst behoort. Dit is op zijn beurt weer gunstiger dan het landelijk beeld (16,6%).

- 1) Bron: Gemeentelijke informatie en CBS: Bevolking der gemeenten van Nederland op 1-1-'83.
- 2) Bron: Gemeentelijke informatie: Arbeidsbureau en onderzoek LEI.

1.3 Ruimtelijke ontwikkeling

Provinciaal niveau

In het streekplan IJsselvallei, dat in augustus 1979 vastgesteld is door besluit van provinciale Staten van Overijssel, is ca. 85% van de grond in het studiegebied aangeduid als landelijk gebied I en II. Hierin staat het landbouwbelang op de eerste plaats. Daarbij zullen landschapswaarden en incidenteel voorkomende kleinere elementen met natuurwaarde zoveel mogelijk als verenigbaar is met de primaire landbouwbelangen beschermd worden.

Ca. 5% van het studiegebied is in het streekplan aangeduid als landelijk gebied IV. Dit betreft het natuurgebied "Olde Maten", een nat heggen- en veengebied in de gemeente Staphorst in het westen van het blok en een klein gebiedje in het zuidwesten van het blok. De bescherming voor natuur en landschap is hier primair en zal volgens het Streekplan plaats moeten vinden door middel van bestemmingsplannen, door aankoop, door toepassing van de Relatienota en andere beleidsmiddelen.

Ca. 10% van het studiegebied is in het streekplan aangeduid als landelijk gebied III. Dit betreft een buffer rond "Olde Maten" en de strook grond die globaal gelegen is tussen de Oude Rijksweg en de autoweg Zwolle-Meppel. Deze gronden zijn i.h.a. in agrarisch gebruik, maar hebben wel grote natuur- en/of landchapskwaliteiten. Bij wenselijke veranderingen uit het oogpunt van inrichting, bestemming en beheer van landbouwgronden dienen nadelige gevolgen voor natuur en landschap in beginsel voorkomen te worden.

Gemeentelijk niveau

Het bestemmingsplan buitengebied van de gemeente Staphorst is op 26 augustus 1971 vastgesteld door de Gemeenteraad en op 8 maart 1978 bij Koninklijke Besluit goedgekeurd. Dit met uitzondering van het gebied "Olde Maten" in het westen van het blok. Hiervoor loopt nog een beroepsprocedure.

Bijna alle gronden van het goedgekeurde bestemmingsplan buitengebied zijn aangeduid als agrarisch gebied. Dit geldt ook voor het gebied tussen de Oude Rijksweg en de autoweg. De landbouw wordt hierin geen bijzondere beperkingen opgelegd. Ook mogen er nieuwe bedrijven worden gesticht; dit met uitzondering van nieuwe intensieve veehouderijbedrijven. Enkele percelen zijn in het bestemmingsplan aangeduid als natuurmonument; het gebruik van de grond dient hiermee in overeenstemming te zijn.

Ten westen van het dorp Rouveen geldt voor ongeveer 15 ha de bepaling dat hier geen nieuwe vestigingen van agrarische bedrijven mogen komen. Dit in verband met een eventuele uitbreiding van Rouveen.

1.4 Ontstaanswijze en occupatiepatroon 1)

Voor een goed begrip van de huidige ruimtelijke en landbouwkundige structuur en het verkavelingspatroon kan men er niet omheen wat nader in te gaan op de ontstaanswijze en het vroegere occupatiepatroon in het gebied.

Tot in het begin van deze eeuw was een gedeelte van het Staphorster grondgebied, voornamelijk het meer oostelijk gelegen gedeelte van de gemeenten, nog woest, onbewoond en onbegaanbaar, vooral in natte jaargetijden.

In de loop der eeuwen had zich een hoogveengebied gevormd. Ten westen van 't huidige Rouveen en Staphorst rustte dit hoogveen op laagveen; ten oosten op de zandondergrond (met afname van de dikte van het hoogveenpakket naar het oosten).

De oudste nederzettingen hebben gelegen in het westen van het studiegebied net ten oosten van het Zwarte Water en het Mepeler Diep. De hoog gelegen gronden langs deze wateren moesten in handen zijn geweest van grondbezitters van locale betekenis en de heren van Kuinre. Kleine feodale machthebbers. In de 12e maar voornamelijk in de 13e eeuw is de ontginningsperiode in dit gebied aangebroken. De kolonisten zouden bewoners zijn geweest van de vroegere Zuiderzeegronden, niet ver van de hedendaagse Friese kust. Met het uitbreiden van de Zuiderzee was men gedwongen het hogerop te zoeken. De verpachting van de grond aan de kolonisten, op basis van een soort erfpacht, heeft plaats door de bezitters van de grond en de bisschop. Zeker is dat ook enkele kloosters hierbij betrokken waren. De ontginning en landaanwinst was een bestaansvoorwaarde voor jonge stichtingen als onder meer kloosters. Kloosters werden veelal gevestigd in verlaten en nog niet in cultuur gebrachte streken. De bewoners (ontginners-kolonisten) kregen recht van opstrek in de "wildernis". Ieder jaar werd een concessie gedaan hoever men mocht vervenen.

Doordat de buitenrand (noord en westgrens) een gebogen lijn vormde en men alle percelen even breed wilde (moest) laten, ontstonden bij de oorsprong van het gebied zogenaamde gerende percelen. Het punt waar alle grenzen samenkwamen werd de Puntlanden genoemd (in de buurtschap Punthorst leeft deze naam nog voort).

Door de vervening ontstond er een grote afstand tussen het bedrijf en het te vervenen gedeelte. Men meent wel dat de vervening in oostelijke richting de bewoners dwong bij het toenemen van de afstand hun huizen te verplaatsen naar de uiteinden. Een andere reden waarom de mensen verhuisden naar hoger gelegen grond kan gelegen zijn in het feit dat het maaiveld in het ontgonnen gedeelte zakte door afgraving, ontginning en vertering. Ze kregen zo steeds meer wateroverlast en verhuisden op den duur. Ook overstromingen vanuit de toenmalige Zuiderzee zullen wel een rol gespeeld hebben.

1) Bron: J. de Wolde, gemeentevoorlichter Staphorst (zie ook de Wolde, 1978 en 1980).

Op deze manier is de bebouwing in de loop der tijd 2 à 3 keer opgeschoven in oostelijke richting. Deze bebouwingsgordel liep als het ware parallel aan en ten westen van de huidige Oude Rijksweg. Centraal in deze bebouwingsgordel stond meestal een klooster of kerk; deze bevonden zich langs de lijn Zwarte Waters klooster - huidige kerk van Rouveen; de bebouwing stond hier vroeger dwars op. In 1641 werd de huidige Hervormde kerk in Rouveen gesticht en in 1752 de huidige Hervormde kerk van Staphorst.

Het valt op dat de verplaatsing van Rouveen vroeger geschiedde dan Staphorst. Dit ligt voor de hand omdat Rouveen lager is gelegen dan Staphorst, dichterbij de Zuiderzee ligt en omdat de grond eerder "uitgebouwd" was.

De huidige Oude Rijksweg kan ook beschouwd worden als een soort kadefijk van de vroegere Zuiderzee. Daardoor liggen er nu in Rouveen nog steeds veel bedrijven achter "de dijk" (d.w.z. aan de oostkant van de Oude Rijksweg). Meer noordelijk aan de Oude Rijksweg, richting Staphorst, liggen er ook meer bedrijven ten westen van de Oude Rijksweg. Dit komt omdat de grond in Staphorst iets hoger ligt dan in Rouveen.

Naast de ingebruikname van de gronden in de loop der tijd in oostelijke richting werden de stukken grond door vererving ook steeds smaller. Bij de vererving werd in hoge mate rekening gehouden met het zogenaamde billijkheidsbeginsel. Door verdeling in de lengterichting kreeg iedere nieuwe eigenaar evenveel grond van onderscheiden kwaliteit. Deze grond betrof van west naar oost gaande: hooiland (ver van huis gelegen en drassig), grasland, bouwland (waarbij zich ook de bedrijfsgebouwen bevonden), een gedeelte om turf te kunnen graven (hoogveen) en eventueel hout te kunnen hakken (bos).

Op den duur ontstond zo een aaneengesloten rij boerderijen, allen gelegen langs een weg (de streek of diek genoemd). Toen verdeling in de lengte niet meer mogelijk was werd het perceel in de breedte verdeeld. Er werd ook toen weer rekening gehouden met de mate van billijkheid, zodat iedere erfgenaam evenveel grond kreeg van diverse kwaliteiten. Ook de boerderijen werden achter elkaar gebouwd (aanvankelijk familiebuurten), omdat naast elkaar bouwen niet meer mogelijk was. Op deze manier staan er ook nu nog op veel plekken 3 à 4 boerderijen achter elkaar.

Door deze manier van ontginnen en vererven spreekt het vanzelf dat de percelen in de buurt van de Punthorst op den duur het kleinst werden.

Het is dan niet verwonderlijk dat in het gebied ten oosten van de Oude Rijksweg en ongeveer ten westen van de spoorlijn in de dertiger jaren één van de eerste ruilverkavelingen in ons land tot stand kwam. De gemiddelde oppervlakte per perceel bedroeg toen 0,14 ha. De directe aanleiding voor deze ruilverkaveling vormde de aanleg van de nieuwe rijksweg naar Meppel (planontwerp in 1931). Bij deze ruilverkaveling (gestemd in 1933) zijn er geen boerderijen verplaatst.

Het gebied De Punthorst (ten oosten van de spoorlijn) is in de dertiger jaren ontgonnen en bewoond geraakt. Ongeveer 40 boeren hebben er toen hun bestaan gevonden. Daarnaast zijn er nog een paar kleinere ontginningen geweest.

In 1938 werd voor het gebied ten westen van de Oude Rijksweg een ruilverkaveling aangevraagd. Deze werd in 1940 gestemd en aangenomen. Tussen 1946 en 1955 vonden de werken plaats. Het accent lag vooral op de ontsluiting en de waterbeheersing. Er zijn toen in dit gebied 65 nieuwe boerderijen verzezen. Dit geldt voor de gehele gemeente Staphorst; dus over een groter gebied dan de huidige ruilverkaveling. Achteraf gezien had het accent van deze verkaveling nog meer op boerderijverplaatsing moeten liggen.

De ontginningen en ruilverkavelingen zijn toendertijd van zeer ingrijpende aard geweest. Bijna alle grond, waar nu een ruilverkaveling voor aangevraagd is, is al een keer eerder verkaveld. De vroegere ruilverkavelingen zijn ruilverkavelingen "oude stijl" geweest. Het merendeel van de boeren is namelijk in het oude streekdorp blijven wonen. Daardoor is op dit moment de verkaveling verre van optimaal te noemen. Dit geldt vooral voor de bedrijven langs de Oude Rijksweg. In hoofdstuk 2 wordt hier nader op ingegaan.

1.5 Bodemgesteldheid

Circa twee derde van het studiegebied bestaat uit veengronden (laagveen) (Stiboka, 1965). Dit is voornamelijk het gebied dat ten westen van de Oude Rijksweg ligt. In de bovenlaag van deze veengronden zit veelal klei en zand vermengd met veen. De in het algemeen vlakke maaiveldsligging schept in principe de mogelijkheid voor een goede waterhuishouding. De meeste gronden hebben evenwel een weinig stevige tot slappe bovengrond, die zeer gevoelig is voor vertrappen. De meeste van deze gronden zijn zeer gevoelig voor een juiste waterbeheersing; ze kunnen gemakkelijk te nat of te droog zijn. Bij een juiste waterbeheersing en een voldoende stevige zode zijn het redelijke tot zeer goede graslandgronden met een hoge bruto-productie en gras van goede tot matige voederkwaliteit. Voor bouwland is de grond ongeschikt. Bezanding uit de ondergrond is in het westelijk deel van het studiegebied niet mogelijk, omdat het zand te diep zit.

Het gebied ten oosten van de Oude Rijksweg bestaat voornamelijk uit zandgronden (podzolen in zeer arm zand). De grond is van oorsprong chemisch arm. In de bovengrond zit veelal een humeuze veenlaag; soms zit er ook een darglaag in (5 à 15 cm dik, zeer dicht, bijna amorf veen, dat in droge toestand hard en brokkelig is en in vochtige toestand dicht en smerend).

Bij een juiste waterbeheersing en goede bemesting zijn deze gronden goed producerende graslandgronden. De laaggelegen gronden zijn in het voorjaar tamelijk laat in groei. De wat hoger gelegen gronden zijn in het algemeen wat eerder in groei. In de zomer treden op deze gronden soms vochttekorten op.

Voor bouwland zijn alleen enkele iets hoger gelegen gronden matig geschikt.

Met betrekking tot eventuele boerderijverplaatsingen valt op te merken dat er in het algemeen waarschijnlijk meer animo zal zijn om z'n bedrijf naar de oostkant van de Oude Rijksweg te verplaatsen dan naar het gebied ten westen van Rouveen. Dit in verband met de erg venige gronden in het westen en de iets vastere gronden in het oosten. De stevigheid van de ondergrond heeft een grote invloed op de bouwkosten van nieuwe bedrijven. Zo bedragen de bouwkosten b.v. van een ligboxenstal voor 90 koeien in een zandgebied f 400.000,- (incl. BTW). In een Veengebied bedragen de meerkosten (heipalen van 10 m) van de fundering f 100.000,- (incl. BTW) (IMAG, 1981).

1.6 Korte schets van de landbouw in het gebied

De landbouw in Rouveen bestaat overwegend uit melkveehouderij.

Er zijn 356 bedrijven in het gebied. Dit betreft 257 hoofdberoepsbedrijven en 99 nevenbedrijven. De totale oppervlakte geregistreerde cultuurgrond van deze bedrijven (inclusief de grond die deze bedrijven buiten het blok gebruiken) bedraagt 4379 ha. Dit betreft de oppervlakte gemeten maat (= feitelijk gebruik). De totale bedrijfsoppervlakte (d.i. de kadastrale oppervlakte van de cultuurgrond, dus inclusief waterlopen, kavelpaden, kavelsloten, erven, e.d. plus de overige gronden), die de agrarische bedrijven gebruiken is 7% hoger nl. 4670 ha.

Zoals uit tabel 1.1 blijkt is de gemiddelde landbouwkundige situatie in Rouveen ongunstig. De gemiddelde omvang van de bedrijven in Rouveen is vrij gering. Dit geldt ook voor de gemiddelde produktieomvang per man. Ook heeft men relatief weinig melkkoeien per bedrijf met gemiddeld een lage melkproduktie per koe. Ook het aantal grootveeëenheden per ha grasland en voedergrassen is vrij laag. Verder zijn er vrij weinig ligboxenstallen en zijn er relatief erg weinig melktanks. De melk wordt overwegend in bussen van de boerderij afgevoerd.

Tabel 1.1 Enige kengetallen van de landbouw in Rouveen in 1982
(hoofdberoeps- en nevenbedrijven)

	Ha per be- drijf	Sbe per bedrijf	Sbe per man 1)	Melkk. per be- drijf 2)	Kg melk per koe 3)	Per 100 ha grasl. en voedergewas. melk- g.v.e. koei- en	
Rvk. Rouveen	12,3	90,3	81,0	25,6	5030 4)	185	247
Gem. Staphorst	10,7	83,5	80,3	22,9	5052 5)	198	270
Weidegeb. van							
Overijssel 6)	13,3	117,7	98,3	34,1	5476	211	286
Overijssel	13,1	128,4	104,7	34,7	5444	199	285
Nederland	14,4	159,0	121,6	39,4	5489	184	269

- 1) Regelmatig meer dan 15 uur per week werkzaam.
- 2) Bedrijven met melkkoeien.
- 3) Bron: Jaarverslag Melkproductie ControleDienst.
- 4) Melkcontrolevereniging Rouveen "D.K.W." en -"D.V.".
- 5) Melkcontrolevereniging Rouveen "D.K.W." en -"D.V." en Staphorst "D.N." en -"O.B.".
- 5) Dit betreft de gemeenten Dalfsen, Genemuiden, Hasselt, Heino, Kampen, Nieuwleusen, Staphorst, IJsselmuiden, Zwartsluis en Zwolle.

Bij vergelijking van de melkproductie per koe dient men bij 4) wel in de gaten te houden dat de melkfabrieken in Staphorstdorp veel melk van buiten Staphorst verwerken. Ook dient opgemerkt te worden dat er slechts zeer weinig bedrijven aangesloten zijn bij een melkcontrolevereniging. De melkproductie per koe van alle bedrijven ligt ruim 10% onder de bij 4) en 5) weergegeven cijfers, zoals uit informatie van de melkfabrieken blijkt.

2. Bedrijven, grond en arbeidskrachten

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de ontwikkeling van de landbouw in de afgelopen jaren. Beschreven wordt o.a. het aantal bedrijven, de cultuurgrond en het aantal personen, dat in de landbouw werkzaam is. Ook de eigendom/pachtsituatie en de verdeling komen aan de orde 1).

2.1 Ontwikkeling van het aantal bedrijven

Bij de beschrijving van de ontwikkeling van het aantal bedrijven wordt onderscheid gemaakt in hoofdberoeps- en nevenbedrijven. Hoofdberoepsbedrijven zijn die bedrijven, waarbij het bedrijfshoofd meer dan de helft van de arbeidstijd werkzaam is in de land- of tuinbouw. Hoofdberoepsbedrijven worden onderscheiden in A-bedrijven (het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen bedrijf) en B-bedrijven (het bedrijfshoofd besteedt meer dan de helft van de arbeidstijd aan het eigen landbouwbedrijf, tevens heeft het bedrijfshoofd een nevenberoep of een sociale uitkering, zoals op grond van de AAW). Op nevenbedrijven werkt het bedrijfshoofd meer dan de helft van zijn arbeidstijd buiten het eigen landbouwbedrijf. Nevenbedrijven worden onderscheiden in C-bedrijven (minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen landbouwbedrijf besteed) en D-bedrijven (rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grondgebruik).

Tabel 2.1 Bedrijven naar beroepsgroep

	Aantal bedr.		Ha cultuurgr.	
	1977	1982	1977	1982
A-bedrijven	237	209	3264	3176
B-bedrijven	46	48	517	653
Totaal hoofdberoepsbedr. (A + B)	283	257	3781	3829
C-bedrijven	55	60	312	327
D-bedrijven	45	39	246	223
Totaal nevenbedrijven (C + D)	100	99	558	550
Totaal bedrijven (A + B + C + D)	383	356	4339	4379

- 1) De gegevens in dit en de volgende hoofdstukken zijn mede gebaseerd op de metingen van de landbouw, die via het CBS worden verzameld. Deze gegevens hebben betrekking op alle geregistreerde bedrijven (bedrijven groter dan 10 sbe) in het blok en op de cultuurgrond die zij in gebruik hebben.

Bijna 20% van de bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven heeft neveninkomsten buiten het eigen landbouwbedrijf. Hiervan heeft de helft een aan de landbouw verwant nevenberoep (veehandelaar, loonwerker, melkrijder, e.d.), een kwart een niet aan de landbouw verwant nevenberoep en een kwart een sociale uitkering.

Op 40% van de nevenbedrijven is het bedrijfshoofd in feite een rustend landbouwer. Van de overige bedrijfshoofden op de nevenbedrijven heeft ruim een derde een aan de landbouw verwant hoofdberoep, eveneens ruim een derde een niet aan de landbouw verwant hoofdberoep en bijna een kwart een sociale uitkering. Er komen in Rouveen iets meer nevenbedrijven voor dan gemiddeld in Overijssel en in Nederland.

In Rouveen waren in 1982 257 hoofdberoepsbedrijven, die in 227 bedrijfsgebouwen zaten (in 1977 waren er 283 hoofdberoepsbedrijven in 247 bedrijfsgebouwen). In Rouveen komt het namelijk dikwijls voor dat er feitelijk 2 bedrijven in één bedrijfsgebouw zitten. We spreken over 2 bedrijven als de bedrijfsvoering gescheiden is. D.w.z. als ze ieder hun eigen koeien hebben en deze ook apart melken. Soms wordt ook het voer apart verrekend. Meestal zijn dit vader-en-zoon-bedrijven, waarbij de zoon dan na verloop van jaren op deze manier langzaam het bedrijf van vader overneemt (in ca. 10% van deze gevallen kwamen ook bedrijfscombinaties voor van 2 broers of broer en zus).

Er is geen specifiek tijdstip aan te wijzen waarop het bedrijf echt overgaat op de zoon. De ouders blijven veelal wel inwonen. Als de zoon getrouwd is wonen de beide gezinnen wel gescheiden maar onder één dak. Bij de boedelscheiding wordt er naar gestreefd alle kinderen hetzelfde te geven. Verder moet hier vermeld worden dat men in het algemeen geen schulden aangaat.

In 1982 gebruikten in Rouveen in totaal 64 bedrijven hun gebouwen samen met een ander bedrijf. Beide bedrijfshoofden woonden meestal op één adres. In 1977 kwam dit verschijnsel nog meer voor nl. 77 bedrijven in 38 bedrijfsgebouwen.

Van de 64 bedrijven in 1982, die zo'n soort exploitatie hadden, waren er 48 hoofdberoepsbedrijf en 16 nevenbedrijf; dit betrof 36 hoofdberoepsbedrijven in 18 bedrijfsgebouwen, 12 hoofdberoepsbedrijven zaten met 12 nevenbedrijven in 12 bedrijfsgebouwen en 4 nevenbedrijven zaten in 2 bedrijfsgebouwen. In 1982 zaten er nooit meer dan 2 bedrijven in 1 gebouw.

De totale vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven bedroeg in de afgelopen jaren gemiddeld 1,9% per jaar hetgeen minder was dan in Overijssel en landelijk (ca. 2,5%). Hetzelfde geldt als we de nevenbedrijven erbij nemen: Het aantal bedrijven in Rouveen vermindert relatief langzaam.

De verandering van het aantal hoofdberoepsbedrijven verliep als volgt:

aantal hoofdberoepsbedrijven in 1977	: 283
afgenomen met (opgeheven 18, naar nevenbedrijf 18):	-36
toegenomen met (gesticht 7, uit nevenbedrijf 3)	: +10
Aantal hoofdberoepsbedrijven in 1982	: 257

De trage vermindering van het aantal bedrijven is tegen de achtergrond van de kleine oppervlakte en omvang die de bedrijven hebben zeer opvallend. Meer inzicht hierin wordt verkregen door na te gaan hoe uittreding en toetreding verlopen. Dan blijkt dat rechtstreekse opvolging (het bedrijfshoofd beëindigt zijn beroep, de zoon neemt over) relatief ongeveer evenveel voorkomt als elders (ongeveer één derde). Daarnaast treft men evenwel op een aantal bedrijven indirecte bedrijfsovername aan. De vader splitst een gedeelte van het bedrijf af ten gunste van de zoon, die zich als zelfstandig agrariër vestigt (tussen 1977 en 1982 betrof dit 6 gevallen). Jaren later beëindigt de vader het beroep en doet het overblijvende gedeelte over aan de zoon, die reeds in een eerder stadium een gedeelte overnam.

Uit dit bedrijfsovername patroon blijkt dat men erg gehecht is aan het agrarische bedrijf (men neemt ook relatief kleine, weinig inkomensmogelijkheden biedende bedrijven over) en dat men erg gehecht is aan zelfstandigheid.

Slechts zeer weinig bedrijfshoofden jonger dan 60 jaar op de hoofdberoepsbedrijven veranderden van hoofdberoep (tussen 1977 en 1982 slechts 3).

De bedrijven, die opgeheven werden, hadden gemiddeld een veel kleinere bedrijfsoppervlakte en -omvang dan de bedrijven waar een opvolger op kwam. Zo was de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de in de onderzoeksperiode opgeheven bedrijven in 1977 nog geen 10 ha met een gemiddelde bedrijfsomvang van slechts 59 sbe. De bedrijven die direct overgenomen werden hadden een gemiddelde bedrijfsoppervlakte van 19 ha en een gemiddelde bedrijfsomvang van 142 sbe.

Ook in de groep nevenbedrijven voltrokken zich veranderingen, zij het in een voor deze categorie bedrijven betrekkelijk traag tempo. Deze verandering van het aantal nevenbedrijven kwam als volgt tot stand:

aantal nevenbedrijven in 1977	100
afgenomen met (opgeheven 28, naar hoofdber.bedr. 3):	-31
toegenomen met (gesticht 12, uit hoofdber.bedr. 18):	+30
Aantal nevenbedrijven in 1982	: 99

2.2 De oppervlakte cultuurgrond van de bedrijven

In 1982 bedroeg de totale oppervlakte van alle geregistreerde bedrijven (met minstens 10 sbe) in het blok 4379 ha. De afgelopen jaren is de oppervlakte geregistreerde cultuurgrond in ge-

bruik bij bedrijven in het studiegebied met 40 ha toegenomen. Dit kan een gevolg zijn van het feit dat er nu minder grond dan voorheen in gebruik is bij niet-geregistreerde bedrijven (bedrijven met minder dan 10 sbe). Ook kan het zijn dat de bedrijven in het blok nu meer grond in of buiten het blok in gebruik hebben of dat bedrijven buiten het blok nu minder grond in het blok in gebruik hebben dan vroeger. Uit deze grondtoename blijkt ook de grondnood die de bedrijven in Rouveen hebben.

In het noorden van het blok (bij het Dekkersland) en verder verspreid door het gebied hebben nogal wat boeren uit Staphorst grond in gebruik.

De nevenbedrijven hebben nu iets minder cultuurgrond in gebruik dan een aantal jaren geleden. Ze nemen ongeveer 13% van het totale grondgebruik voor hun rekening.

De bedrijven in Rouveen zijn in het algemeen klein. Zo heeft ruim de helft van de bedrijven een bedrijfsoppervlakte van nog geen 15 ha. In het deelgebied De Streek is dit nog voor meer bedrijven het geval (64% van de bedrijven zit onder de 15 ha). Onder hen zijn er veel bedrijven met een gemeenschappelijke exploitatie van een bedrijfsgebouw. Ook hierdoor zijn er relatief veel kleine bedrijven.

Tabel 2.2 De oppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven

	Bedrijven				Opp. in ha	
	1977		1982		1977	1982
	aan- tal	%	aan- tal	%		
tot 5 ha	17	6	14	5	52	35
5 - 10 ha	73	26	44	17	564	354
10 - 15 ha	93	33	84	33	1131	1020
15 - 20 ha	64	23	67	26	1083	1141
20 - 30 ha	29	10	39	15	686	936
30 ha e.m.	7	2	9	4	266	343
Totaal	283	100	257	100	3782	3829

In het deelgebied "Rouveen-De Streek" is de gemiddelde bedrijfsoppervlakte met 13,4 ha (in 1977: 12,0 ha) het kleinst. In "Rouveen-buitengebied" bedraagt de gemiddelde bedrijfsoppervlakte 16,2 ha (1977: 14,2 ha), terwijl in "Rouveen-west" de gemiddelde bedrijfsoppervlakte 20,7 ha (1977: 19,7 ha) bedraagt. In "Rouveen-buitengebied" nam de laatste jaren de gemiddelde bedrijfsoppervlakte het meeste toe.

De gemiddelde bedrijfsoppervlakte van alle hoofdberoepsbedrijven is toegenomen van 13,4 ha in 1977 tot 14,9 ha in 1982.

Hoewel er nog steeds veel bedrijven in de bedrijfsoppervlakteklasse tot 15 ha zitten is dit aantal de afgelopen jaren wel sterk verminderd. De vermindering van het aantal bedrijven in de oppervlakteklasse tot 15 ha was vooral het gevolg van het verdwijnen van 28 bedrijven als hoofdberoepsbedrijf.

Het aantal grotere bedrijven (boven 20 ha) is nog gering maar is de laatste jaren wel toegenomen.

Van de hoofdberoepsbedrijven zijn de afgelopen jaren 103 bedrijven met meer dan 1 ha vergroot en 24 werden met meer dan 1 ha verkleind. In z'n totaliteit bezien hebben deze veranderingen een duidelijke bijdrage geleverd aan de verbetering van de bedrijfs-groottesstructuur.

Tabel 2.3 Vergrotingen en verkleiningen van in beide jaren hoofdberoepsbedrijven met meer dan 1 ha

	Aantal bedrij- ven	Aantal bedr. dat vergr. of verkl. is met ... ha					Oppervlakte in ha
		1-2	2-4	4-6	6-10	10 e.m.	
Vergroot	103	28	33	25	14	3	405
Verkleind	24	8	7	1	6	2	93

De vergrote bedrijven zijn gemiddeld met bijna 4 ha in oppervlakte toegenomen; de verkleinde bedrijven zijn met gemiddeld bijna 4 ha in oppervlakte verminderd.

2.3 Wisseling in het grondgebruik en grondprijzen

Om inzicht te verkrijgen in de mate waarin grond van gebruiker wisselt is nagegaan hoeveel grond er de afgelopen 5 jaar betrokken was bij de overdracht van bedrijven, hoeveel ha beschikbaar kwam bij bedrijfsopheffingen en hoeveel ha beschikbaar kwam van gecontinueerde bedrijven die een deel van hun grond afstootten. Ook is nagegaan hoe die grond daarna aangewend werd. Dit betreft grond van alle geregistreerde bedrijven (zie tabel 2.4).

De totale oppervlakte cultuurgrond die in de periode 1977-1982 van gebruiker wisselde bedroeg 795 ha; dit is 18,3% van de totale oppervlakte cultuurgrond. Voor een belangrijk gedeelte betrof dit overdrachten aan zoons en familieleden. De mobiliteit als totaliteit gezien is vrij laag in vergelijking met andere gebieden.

Bij dit grondverkeer bestaat in een aantal gevallen voor iedereen de mogelijkheid om de grond te verkrijgen. Dit zogenaam-

de "vrije-grondverkeer" is, berekend op de totale oppervlakte cultuurgrond in het begin van de periode 1977-1982, in totaal ca. 8% geweest, hetgeen ook vrij laag genoemd kan worden.

Tabel 2.4 Grondverkeer van alle geregistreerde bedrijven

	Oppervlakte cultuurgr.	Percentage
Alle bedrijven in 1977	4339 ha	100 %
Grond bij overgedragen bedrijven	288 ha	- 6,6%
Grond afkomstig van opgeheven bedr.	307 ha	- 7,1%
Grond vrijgek. bij bedr.verkleining	200 ha	- 4,6%
Opp. die niet van gebruiker wisselde	3544 ha	81,7%
Door zoon/schoonz. overgenomen bedr.	185 ha	+ 4,3%
Door familie overgenomen bedrijven	83 ha	+ 1,9%
Door vreemden overgenomen bedrijven	20 ha	+ 0,5%
Gestichte bedrijven (w.v. bijna de helft afsplitsing)	93 ha	+ 2,1%
Grond aangewend voor bedr.vergroting	451 ha	+10,4%
Alle bedrijven in 1982	4376 ha	100,9%

Deze grond is vooral verworven door bedrijven met een bedrijfsoppervlakte tussen de 5 en 10 ha. Deze bedrijven hadden in 1977 slechts 15% van de grond in gebruik. Toch wisten zij van de totale hoeveelheid waarmee bedrijven vergroot werden 35% op hun naam te schrijven. De bedrijven boven de 15 ha verwierven relatief weinig grond.

Bij verkopen op de "vrije" grondmarkt worden in Staphorst e.o., dus ook in Rouveen, zeer hoge grondprijzen betaald in vergelijking met andere gebieden. Staphorst e.o. en Twente kennen de hoogste grondprijzen van Overijssel. Zo werd er in het najaar van 1983 in Staphorst vrije onverpachte grond verkocht voor f 76.000 tot f 84.000,- per ha; elders in Overijssel lag de grondprijs toen op f 30.000,- tot f 35.000,- per ha. Gemiddeld ligt de prijs in Staphorst ca. 50% boven het gemiddelde van Overijssel. De reden voor deze relatief hoge prijzen is waarschijnlijk de geringe grondmobiliteit (weinig aanbod), de grote vraag door kleine bedrijven, de relatief kleine stukken grond die aangeboden worden, het waarschijnlijk lage consumptieniveau en de gehechtheid aan de grond.

2.4 De ligging van de bedrijfsgebouwen

Van alle bedrijfsgebouwen in het studiegebied ligt twee derde aan de Oude Rijksweg. Iets meer dan een zesde van de bedrijfsgebouwen ligt in het deelgebied Rouveen-buiten (gebied ten oosten en westen van de Oude Rijksweg) en bijna een zesde van de bedrijfsgebouwen ligt in het deelgebied West (gebied oostelijk van Hasselt en Zwartsluis). In het blok komt relatief weinig burgerbebouwing voor.

De ligging van de bedrijfsgebouwen aan de Oude Rijksweg is erg moeilijk. Deze staan meestal zeer dicht bij elkaar. Op de meeste plekken staan 3 à 4 bedrijfsgebouwen achter elkaar. Aan de Oude Rijksweg ten zuiden van het dorp Rouveen staan de bedrijfsgebouwen meestal aan de oostkant van de weg ("achter de diek"). Ten noorden van Rouveen staan de bedrijfsgebouwen aan weerskanten van deze weg. Hoe dit zo gegroeid is staat reeds in hoofdstuk 1.4 weergegeven.

De bedrijfsgebouwen in de Streek staan veelal zo dicht bij elkaar, dat er bijna nergens plaats is voor het doen van grote nieuwe investeringen in en bij de bestaande bedrijfsgebouwen of het bouwen van b.v. een ligboxenstal. Bijna overal ontbreekt het tevens aan cultuurgrond bij huis.

De huidige bedrijfsgebouwen zitten veelal erg vol met vee. Soms ontbreekt de ruimte voor een melktank. Bovendien zijn vele bedrijven moeilijk te bereiken met een tankauto, vanwege de smalle paden en het gebrek aan wendbaarheid bij de gebouwen. Dit geldt ook voor de aanvoer van krachtvoer.

Ook is er weinig plek op het erf of in de bedrijfsgebouwen voor voeropslag. In sommige gevallen wordt kuilgras e.d. op het land opgeslagen, i.p.v. bij het erf.

Doordat de bedrijfsgebouwen soms ver van de openbare weg liggen en een melktank veelal ontbreekt moet er veel met melkbussen gesjouwd worden. Bovendien ligt de cultuurgrond veelal ook ver verwijderd van de bedrijfsgebouwen zodat ook in de zomerperiodes vele verplaatsingen voorkomen met koeien en melkbussen.

Ondanks deze moeilijke situatie van de bedrijfsgebouwen en de slechte verkavelingssituatie zijn er de laatste jaren maar enkele bedrijven geweest die vanuit de Streek op een andere plek een nieuwe stal gebouwd hebben. Dit heeft zowel te maken met de gemiddeld geringe bedrijfsoppervlakte van de bedrijven, het ontbreken van een kavel van voldoende omvang als met het feit dat men niet graag schulden maakt.

2.5 Eigendoms- en verkavelingssituatie

Met betrekking tot de eigendomssituatie van de grond is op te merken dat ruim twee derde van de cultuurgrond eigendom is van de gebruikers. Dit is meer dan landelijk (60%) en minder dan in Overijssel (73%). De meeste pachtgrond wordt van de ouders gepacht.

De verkavelingssituatie in Rouveen is zeer ongunstig. Slechts 2% van de hoofdberoepsbedrijven heeft één kavel; 68% heeft minstens 5 kavels en 11% heeft minstens 10 kavels. Men heeft gemiddeld dus erg veel kavels per bedrijf, terwijl de gemiddelde kavelgrootte erg gering genoemd kan worden. Een en ander wordt ook duidelijk als Rouveen vergeleken wordt met de rest van het Overijsselse Oostelijke weidegebied, Overijssel en Nederland, hetgeen in tabel 2.5 weergegeven is.

Tabel 2.5 Gemiddeld aantal kavels, kavelgrootte en aantal kavels per bedrijf in 1979 1)

	Gem. aantal kavels per bedrijf	Gem. kavel grootte (ha)	Percentage bedrijven met ... kavels			
			1	2-4	5-9	10 e.m.
Rouveen	7,8	1,6	6	38	48	8
Oostelijk weidegeb. van Overijssel, excl. Rouveen	2,7	3,9	24	55	20	2
Overijssel, excl. NOP	3,2	3,9	25	53	19	3
Nederland	3,3	4,3	32	46	18	4

1) Volgens de CBS-landbouwtelling en ongeacht de beroepsgroep.

Naast dit gemiddeld zeer grote aantal kavels per bedrijf heeft men in Rouveen in het algemeen zeer weinig grond bij de bedrijfsgebouwen liggen. In totaal ligt er slechts 19% van de grond van de hoofdberoepsbedrijven bij de bedrijfsgebouwen. In De Streek ligt slechts 8% van de cultuurgrond bij de bedrijfsgebouwen. In de deelgebieden Rouveen-buitengebied en West is de situatie gunstiger. Daar ligt 37% van de grond bij de bedrijfsgebouwen. In het hele studiegebied heeft ruim een derde (nl. 97) van de hoofdberoepsbedrijven helemaal geen grond bij de bedrijfsgebouwen.

Hoe moeilijk de verkavelingssituatie in Rouveen is, is ook nader weergegeven in tabel 2.6. Hierin is de grootte van de huiskavel weergegeven in relatie tot de bedrijfsoppervlakte. Opgemerkt wordt hierbij nog dat dit de gemiddelde situatie is in Rouveen. In het deelgebied "De Streek" is de situatie nog ongunstiger.

De grootte van de huiskavel vormt in veel gevallen ook een beletsel om een ligboxenstal te gaan bouwen.

Het meest efficiënt werkt men in de melkveehouderij wanneer alle grond bij de bedrijfsgebouwen ligt. Om in de zomerperiode steeds de koeien aan huis te kunnen weiden zonder extra ruwvoeder

te verstrekken is het nodig dat men ongeveer 25 are cultuurgrond per koe bij de bedrijfsgebouwen heeft liggen. In Rouveen komt dit praktisch bij geen enkel bedrijf voor.

De bedrijfsvoering in Rouveen wordt door deze ongunstige verkavelingssituatie ernstig bemoeilijkt. Men moet z'n koeien dikwijls verwijderen, hetgeen zowel transportkosten met zich meebrengt als verlies van melkproduktie i.v.m. het niet optimaal begrazen van de weiden door de koeien. Soms heeft men niet tijdig in de gaten dat het perceel afgegraasd is, men heeft geen vervoermiddel of men wil de koeien niet verplaatsen (zondagsrust). Ook kan men doorgaans in de weideperiode niet bij huis melken, waardoor men ook weer met hoge interne transportkosten zit. Ook verhoogt dit in Rouveen de drempel om een melktank aan te schaffen, want dan moet men ook nog een weidetank aanschaffen. Momenteel is slechts op ongeveer 20 à 25% van de hoofdberoepsbedrijven in Rouveen een melktank aanwezig. Een beletsel voor aanschaffing van een melktank is overigens ook de weinige plaatsruimte in de schuren en de bereikbaarheid van de schuren voor grote tankwagens van de fabriek.

Tabel 2.6 De oppervlakte van de huiskavel in relatie tot de bedrijfsoppervlakte en het staltype op de hoofdberoepsbedrijven met melkkoeien in 1982

Bedrijfs- oppervlak- te (ha)	Aantal bedrijven met een ligboxenstal					Aantal bedrijven met een an- dere stal					
	Opp. huiskavel (ha)					Oppervlakte huiskavel (ha)					
	to- taal	tot 5	5-10	10-15	15 e.m.	to- taal	0	0-5	5-10	10-15	15 e.m.
tot 10	1	1	-	-	-	49	34	12	3	-	-
10 - 15	1	1	-	-	-	81	30	41	9	1	-
15 - 20	9	5	-	2	2	58	16	32	6	4	-
20 - 30	11	3	1	2	5	27	8	14	1	3	1
30 e.m.	5	3	1	-	1	3	2	0	1	-	-
Totaal	27	12	2	4	8	218	90	99	20	8	1

2.6 Arbeidskrachten en leeftijd van de bedrijfshoofden

In 1982 werkten er op de 257 hoofdberoepsbedrijven 293 vaste (d.w.z. regelmatig meer dan 15 uur per week werkzame) mannelijke arbeidskrachten. Dit betekent een arbeidsbezetting van gemiddeld 1,14 man per bedrijf, hetgeen slechts een fractie lager was dan de arbeidsbezetting in 1977 (1,16 man per bedrijf).

Tabel 2.7 Vaste mannelijke arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven

	1977		1982	
	aantal	%	aantal	%
Bedrijfshoofden	284	87	254	87
Meewerkende zoons	37	11	33	11
Overige gezinsleden	4	1	3	1
Vreemden	2	1	3	1
Totaal	327	100	293	100

Daarnaast werkt op twee derde van de bedrijven de echtgenote meer dan 15 uur in de week mee.

Afgezien van deze "vrouwelijke" bijdrage waren er in Rouveen in 1982 226 éénmansbedrijven, 26 tweemansbedrijven en 5 driemansbedrijven. In 1977 waren er 242 éénmansbedrijven, 38 tweemansbedrijven en 3 driemansbedrijven. In tabel 2.8 is een en ander nader weergegeven. Uit deze tabel blijkt ook dat het percentage meermansbedrijven toeneemt naarmate de bedrijfsoppervlakte groter is.

Tabel 2.8 Hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakteklasse en arbeidsbezetting

	Situatie in 1977					Situatie in 1982				
	arb.bezetting			to-	gem.	arb.bezetting			to-	gem.
Bedr.opp. (ha)	één	twee	drie	taal	arb.- bez. per bedr.	één	twee	drie	taal	arb.- bez. per bedr.
tot 5 ha	17	-	-	17	1,00	14	-	-	14	1,00
5 - 10 ha	71	2	-	73	1,02	42	2	-	44	1,04
10 - 15 ha	83	10	-	93	1,10	77	7	-	84	1,08
15 - 20 ha	48	14	2	64	1,28	60	6	1	67	1,11
20 - 30 ha	21	8	-	29	1,27	29	7	3	39	1,33
30 ha e.m.	2	4	1	7	1,85	4	4	1	9	1,66
Totaal	242	38	3	283	1,16	226	26	5	257	1,14

De laatste jaren is er in sterke mate een vergrijzing opgetreden onder de bedrijfshoofden in Rouveen. Zo was in 1977 52% van de bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven 50 jaar en ouder. In 1982 was reeds 62% van de bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar.

Van de 159 bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven die 50 jaar of ouder zijn hebben 16 bedrijfshoofden kinderen die zelf een hoofdberoepsbedrijf hebben in de ouderlijke bedrijfsgebouwen. Voorts zijn er 33 regelmatig meewerkende zoons op de hoofdberoepsbedrijven. Op 26 bedrijven is er sprake van onregelmatig meewerkende kinderen (zoons of/en dochters).

Tabel 2.9 Leeftijd van de bedrijfshoofden en meewerkende zoons op hoofdberoepsbedrijven

Leeftijd bedrijfshoofd	Bedrijfshoofden				waarvan in 1982		
	1977		1982		zoon heeft zelf een hoofd- ber.- bedr.	zoon werkt mee	onregel- matig meew. kinderen
	aan- tal	%	aan- tal	%			
tot 40 jaar	53	19	36	14			
40 - 50 jaar	83	29	62	24		3	1
50 - 55 jaar	41	15	55	21	1	5	15
55 - 60 jaar	49	17	40	16	4	10	7
60 - 65 jaar	38	13	45	18	9	10	1
65 jr. e.o.	19	7	19	7	2	5	2
Totaal	283	100	257	100	16	33	26

3. Produktiepatroon en produktietakken

In dit hoofdstuk komen de produktietakken op de bedrijven aan de orde. Eerst wordt ingegaan op het grondgebruik, de samenstelling van de agrarische produktie en de totale omvang in sbe per produktietak en per bedrijf. De ontwikkelingen in de rundveehouderij en de intensieve veehouderij zullen nader worden beschreven. Daarna wordt ingegaan op de ontwikkeling van de totale produktieomvang en de produktieomvang per bedrijf.

3.1 Grondgebruik, produktierichtingen en bedrijfstypen

De cultuurgrond is bijna geheel in gebruik als grasland (voor 98%). Verder wordt er door de bedrijven in het gebied nog 69 ha snijmais en 6 ha aardappelen verbouwd. Het areaal snijmais is de afgelopen 5 jaar wel verdubbeld.

Het gebied heeft een zeer eenzijdig produktiepatroon, waarbij de totale produktieomvang, gemeten in sbe, in 1982 voor 91% uit rundveehouderij, voor 8% uit intensieve veehouderij en voor 1% uit akkerbouw bestond. Ook in 1977 was dit bijna zo.

Als totaal gezien was er de laatste jaren gemiddeld een groei van de totale landbouwproduktie in Rouveen van gemiddeld 1,0% per jaar. Deze groei ligt een stuk lager dan die van Overijssel (gemiddeld 1,7% per jaar) en die van Nederland (2,3% per jaar).

De gemiddelde produktieomvang per hoofdberoepsbedrijf steeg de laatste jaren van 96 sbe in 1977 tot 112 sbe in 1982.

Tabel 3.1 De gemiddelde omvang (in sbe) van de produktietakken op de bedrijven per bedrijfstype

	Aantal be- drij- ven	Gem. aantal sbe per bedrijf				Bedr.- opper- vlakte (ha)
		rund- veeh.	intens. veeh.	akker- bouw	to- taal	
Rundveebedrijven	247	106	4	1	111	15
Int. veeh.bedrijven	7	9	88	4	101	5
Gemengde bedrijven	3	113	98	0	211	15
Nevenbedrijven	99	28	7	0	35	6

In het gebied komen 247 rundveehouderijbedrijven voor (waarvan 241 hoofdberoepsbedrijven met koeien en 6 jongvee/mestveebedrijven) en 7 intensieve veehouderijbedrijven (d.w.z. de rundveehouderij of de intensieve veehouderij maakt minimaal 60% van de totale produktie op een bedrijf uit). Daarnaast zijn er nog 3 gemengde bedrijven.

De bedrijven in Rouveen zijn sterk gespecialiseerd hetgeen uit tabel 3.1 blijkt.

De nevenbedrijven zijn gemiddeld klein. Hoewel de nevenbedrijven toch in aantal 28% uitmaken van het totaal aantal bedrijven dragen zij slechts 11% bij aan de totale landbouwproduktie in Rouveen.

3.2 De rundveehouderij

De belangrijkste ontwikkelingen in de rundveehouderij zijn produktie-uitbreiding, verandering in de samenstelling van de veestapel, intensivering van het grondgebruik, sanering en schaalvergroting (zie tabel 3.2).

Tabel 3.2 Enige kengetallen van de rundveehouderij in Rouveen in 1977 en 1982

	Hoofdberoeps- en nevenbedrijven		Hoofdberoeps- bedrijven	
	1977	1982	1977	1982
Aantal koeien	7535	8074	6759	7418
Aantal stuks jongvee	5845	5957	5138	5300
Aantal stuks mestvee	299	245	236	204
Aantal stuks schapen	47	98	47	98
Aantal grootveeëenheden (g.v.e.'s)	10221	10801	9096	9804
Aant. g.v.e.'s/100 ha v.gew.	237	247	242	256
Aantal koeien/100 ha v.gew.	174	185	180	194
Jongvee/100 koeien	78	74	76	71
Bedrijven met koeien	365	316	281	245
Koeien per bedrijf met koeien	21	26	24	30

De uitbreiding van het aantal koeien bedroeg de afgelopen 5 jaar gemiddeld 1,4% per jaar. Daarmee bleef de groei achter bij de landelijke trend waar het aantal koeien jaarlijks gemiddeld met 2,0% werd uitgebreid. Het aantal stuks jongvee breidde slechts weinig uit in verhouding tot de toename van het aantal koeien zodat de verhouding jongvee-koeien lager werd. Het aantal

stuks mestvee in het gebied verminderde. Het aantal bedrijven waar men melkkoeien houdt is de afgelopen jaren sterk verminderd. De omvang van de veestapel op de overblijvende bedrijven is toegenomen.

Ondanks dat de veebezetting per 100 ha voedergewassen in Rouveen de afgelopen jaren toegenomen is, ligt deze nog 13% onder het Overijsselse en 8% onder het landelijk gemiddelde. De laatste jaren is deze achterstand ook groter geworden. In 1977 lag de veebezetting per ha voedergewassen in Rouveen 8% onder het Overijsselse en 4% onder het landelijk gemiddelde. Deze verschillen in veebezetting kunnen voor een deel verklaard worden doordat men elders meer snijmais teelt (snijmais heeft een gunstiger voederwaarde dan gras; nl. ca. 11.000 KVEM voor 1 ha mais tegenover ca. 7800 KVEM voor normaal vochthoudend grasland). In Rouveen is de grond veelal niet geschikt voor snijmais (laagveen). Ook verschillen in ruw- en krachtvoeraankopen en verschillen in de bodemkundige- en waterhuishoudkundige situatie kunnen een rol bij de verlaring van deze veedichtheidsverschillen spelen.

3.3 De melkveehouderij

De melkveehouderij in Rouveen kent een aantal zwakke punten.

Een eerste zwak punt is dat men relatief weinig koeien per bedrijf houdt. De oorzaak hiervan ligt zowel bij de gemiddeld geringe bedrijfsoppervlakte als bij de relatief lage veedichtheid. Zo heeft meer dan een kwart van de hoofdberoepsbedrijven minder dan 20 koeien. Slechts 10% van de hoofdberoepsbedrijven heeft meer dan 50 koeien.

Tabel 3.3 Aantal koeien per bedrijf in Rouveen in 1977 en 1982

Melkkoeien per bedrijf	Hoofdberoepsbedrijven			
	aantal		percentage	
	1977	1982	1977	1982
Tot 20	99	67	35	27
20 - 30	108	71	38	29
30 - 40	53	55	19	23
40 - 50	11	29	4	12
50 e.m.	10	23	4	9
Totaal	281	245	100	100

Als de nevenbedrijven meegerekend worden heeft 41% van de bedrijven minder dan 20 koeien. Dit is een zeer hoog percentage; zeker als we dit vergelijken met andere gebieden, hetgeen in tabel 3.4 gedaan is. Hieruit blijkt nogmaals dat het aantal koeien per bedrijf in Rouveen relatief gering is.

Tabel 3.4 Het aantal koeien per bedrijf in Rouveen, het Noordwestelijk weidegebied van Overijssel, Overijssel en Nederland. Hoofdberoeps- en nevenbedrijven

Melkkoeien per bedrijf	Percentages in 1982			
	Rouveen	N.W.-wei- degeb. van Overijssel	Overijssel	Neder- land
Tot 20	41	33	30	28
20 - 40	42	32	32	28
40 - 70	14	26	29	29
70 e.m.	3	9	9	15
Totaal	100	100	100	100

Een tweede zwak punt is dat de melkproduktie per koe gemiddeld vrij laag ligt. Van de bedrijven die aangesloten waren bij een melkcontrolevereniging lag de melkproduktie per koe met 5030 kg melk/jaar 8% onder het Overijsselse en landelijke gemiddelde. De laatste jaren is deze achterstand toegenomen. In 1977 bleef de gemiddelde produktie van de koeien in Rouveen aangesloten bij een melkcontrolevereniging 6% achter bij het landelijke en Overijsselse beeld. Zie hiervoor ook tabel 3.5.

Tabel 3.5 Gemiddelde melkproduktie per koe per jaar

	Kg melk per koe per jaar			Gem. jaarlijk- se verand. (%)	
	1972	1977	1982	1972- 1977	1977- 1982
Rvk Rouveen 1)	4475	4889	5030	1,8	0,6
Gem. Staphorst 2)	4547	4940	5052	1,7	0,4
Overijssel	4653	5118	5444	1,9	1,2
Nederland	4754	5192	5489	1,9	1,1

Bron: Jaarverslagen Melkproduktiecontroledienst

- 1) Melkcontrolevereniging Rouveen "D.K.W." en "D.V.".
- 2) Melkcontrolevereniging Rouveen "D.K.W." en "D.V." en Staphorst "D.N." en "O.B.".

Opgemerkt hierbij dient nog te worden dat slechts zeer weinig, nl. een derde van de koeien in de ruilverkaveling Rouveen

gecontroleerd wordt door de melkproduktie en -controledienst (via een melkcontrolevereniging). Voor de gehele gemeente Staphorst is dat voor nog minder, nl. voor ruim een vijfde van de koeien, het geval. Landelijk en in Overijssel geldt dat driekwart van de koeien door deze dienst gecontroleerd wordt. Erg weinig bedrijven zijn dus aangesloten bij een melkcontrolevereniging. Van degenen die niet aangesloten zijn ligt de melkproduktie per koe nog veel lager. Voor de gehele gemeente Staphorst geldt dat de koeien van niet-aangeslotenen bij een melkcontrolevereniging ongeveer een melkproduktie halen van ca. 4200 kg/melk/jaar, d.w.z. ruim 20% onder het landelijk en Overijsselse gemiddelde.

Voor deze relatief lage melkproduktie per koe kunnen een aantal oorzaken aangegeven worden. Zoals hiervoor al opgemerkt is zijn slechts zeer weinig bedrijven aangesloten bij een melkcontrolevereniging. Het selecteren voor een goede en betere veestapel wordt zo moeilijker. Ook maken relatief weinig bedrijven gebruik van K.I. (circa de helft). Ook een oorzaak voor de lage melkproduktie is de slechte verkaveling. In de weideperiode moeten de koeien dikwijls verplaatst worden van het ene perceel naar het andere. Daardoor is vaak de voervoorziening niet optimaal en dit veroorzaakt verlies aan melkproduktie.

Een derde zwak punt voor de melkveehouderij in Rouveen is dat de moderniseringsgraad in vergelijking tot andere gebieden laag is. Het percentage melkveehouders dat geen melktank heeft ligt vrij hoog. De meeste melk wordt in bussen opgehaald. Verder komen er vrij weinig ligboxenstallen voor.

In Rouveen zijn in totaal slechts 27 ligboxenstallen, d.w.z. op ca. 10% van de hoofdberoepsbedrijven met koeien (landelijk is dit op circa een derde van de bedrijven het geval). Hiervan bevinden er zich 11 in het deelgebied Rouveen-West (dat is op één derde van de hoofdberoepsbedrijven in dit deelgebied), 8 in het deelgebied Rouveen-buiten (dat is op één vijfde van de hoofdberoepsbedrijven) en eveneens 8 in het deelgebied De Streek (dat is op slechts 4% van de hoofdberoepsbedrijven).

De afgelopen 5 jaren zijn er 7 nieuwe ligboxenstallen in het gebied bij gekomen, waarvan 2 in het deelgebied "De Streek".

In Rouveen is meestal de bedrijfsoppervlakte, de geringe hoeveelheid cultuurgrond bij huis en de plaatsruimte op het erf te gering om een ligboxenstal te overwegen. Dit geldt vooral voor het deelgebied "De Streek". De bedrijven met een ligboxenstal hadden in 1982 gemiddeld 60 koeien. Van het totale aantal koeien op hoofdberoepsbedrijven in Rouveen wordt 21% op de bedrijven met een ligboxenstal gehouden.

Door de bouw van een ligboxenstal wordt de stalcapaciteit meestal sterk vergroot en de melkveestapel drastisch uitgebreid. Dit leidt er meestal toe dat de veebezetting per ha sterk omhoog gaat. Een en ander is in tabel 3.6 weergegeven. Hierin is tevens te zien dat er duidelijk een verschil zit tussen de ontwikkeling van het aantal koeien per bedrijf, het aantal stuks jongvee per

100 koeien en de veebezetting per ha op de bedrijven met een ligboxenstal en die zonder ligboxenstal.

Tabel 3.6 De melkveehouderij op rundveebedrijven naar staltype in 1982

	Bedr. zonder ligboxenstal		Bedrijven met ligboxenstal		Alle hoofdbe- roepsbedr.	
	situatie in 1977	1982	situatie in 1977	1982 ¹⁾	situatie in 1977	1982
Aantal bedrijven	246	221	24	26	270	247
Ha per bedrijf	12,8	14,2	21,9	23,6	13,6	15,2
G.v.e./100 ha						
voedergewassen	238	245	266	323	242	257
Koeien per bedrijf						
met melkkoeien	23	27	44	60	25	30
Koeien/100 ha						
voedergewassen	176	184	201	253	180	195
Jongv. p. 100 koeien	76	72	69	66	75	70

1) 2 bedrijven bestonden in 1982 nog niet.

De bedrijven die in 1982 een ligboxenstal hadden wisten in de voorgaande jaren hun melkveestapel uit te breiden van 44 tot 60 koeien per bedrijf. Hun veedichtheid nam zodoende toe tot 323 grootveeëenheden per 100 ha. Zij houden ook relatief minder jongvee aan.

Naarmate een bedrijf een geringere bedrijfsoppervlakte heeft is de veedichtheid hoger. Dit geldt zowel voor de bedrijven zonder een ligboxenstal als met een ligboxenstal. Zo is de veedichtheid op de hoofdberoepsbedrijven met een bedrijfsoppervlakte tot 10 ha 278 grootveeëenheden per 100 ha; op de bedrijven met een bedrijfsoppervlakte tussen de 20 en 30 ha bedraagt de veedichtheid 252 en op de bedrijven boven 30 ha bedraagt deze 242 grootveeëenheden per 100 ha.

3.4 De intensieve veehouderij

De intensieve veehouderij maakt momenteel 8% uit van de totale produktieomvang in Rouveen. De afgelopen jaren verminderde de totale omvang van de intensieve veehouderij iets, namelijk met 5% tussen 1977 en 1982. De nevenbedrijven hebben relatief veel meer intensieve veehouderij (namelijk 19%) dan de hoofdberoepsbedrijven (7%).

Op de hoofdberoepsbedrijven vindt nu meer dan een aantal jaren geleden de intensieve veehouderij plaats op de gespecialiseerde bedrijven. Zo namen in 1977 de 6 gespecialiseerde intensieve veehouderijbedrijven slechts 15% van de intensieve veehouderijproductie op de hoofdberoepsbedrijven voor hun rekening. In 1982 namen de 7 intensieve veehouderijbedrijven één derde van deze productie voor hun rekening.

Zoals uit tabel 3.7 blijkt heeft men op veel bedrijven enige vorm van intensieve veehouderij erbij. Vooral de varkenshouderij is hierbij van belang.

Tabel 3.7 Ontwikkelingen in de intensieve veehouderij op hoofdberoepsbedrijven

	Aantal bedrijven met deze dieren		Aantal dieren		Gem. aantal dieren per bedrijf	
	1977	1982	1977	1982	1977	1982
Mestvarkens	69	50	2093	2280	30	46
Fokzeugen	111	69	1120	929	10	13
Leghennen (meer dan 50)						
50 leggen en meer	26	10	28900	17900	1100	1800
Mestkalveren	3	3	183	150	61	50

We zien in Rouveen dat veel bedrijven de tak van intensieve veehouderij die ze nog hadden hebben opgeruimd. Dit betrof vooral de bedrijven waarop men slechts enkele mestvarkens, fokvarkens of een gering aantal leghennen had. Toch is ook nu de situatie in de intensieve veehouderij verre van rooskleurig: de aantallen die men heeft zijn doorgaans klein. Bij een klein aantal kan men niet efficiënt werken en mist men kortingen op veevoer en toeslagen bij afleveringen. Het loont onvoldoende om het technisch niveau van de bedrijfsvoering (voeding, uitmesten, klimaatbeheersing) op een hoog niveau te brengen zodat ook de produktietechnische resultaten (b.v. voederconversie, groei per dag) achterblijven. Daargena zouden er dan ook aanmerkelijke schaalvoordelen te behalen zijn bij uitbreiding. Door de ligging van de bedrijven t.o.v. elkaar, met name het gebrek aan ruimte, is uitbreiding in vele gevallen niet te realiseren.

Momenteel zijn er slechts 3 bedrijven met meer dan 200 mestvarkens, 3 bedrijven met meer dan 60 fokvarkens en 1 bedrijf met meer dan 10.000 leghennen. Dit zijn eenheden waar een rationele bedrijfsvoering mogelijk is.

3.5 Ontwikkeling van de produktieomvang per bedrijf

Uit tabel 3.8 blijkt dat in de periode 1977-'82 het aantal bedrijven met minder dan 110 sbe sterk afgenomen is. Het aantal

bedrijven met meer dan 150 sbe is verdubbeld. Toch hebben nog zeer veel bedrijven een kleine bedrijfsomvang.

Tabel 3.8 Ontwikkeling van de produktieomvang op de hoofdberoepsbedrijven

Bedrijfsomvang (sbe)	Aantal bedrijven		Percentage bedr.	
	1977	1982	1977	1982
tot 70	79	61	28	24
70 - 110	121	87	43	34
110 - 150	57	60	20	23
150 - 190	15	25	5	10
190 e.m.	11	24	4	9
Totaal	283	257	100	100

Momenteel moet een bedrijf gemiddeld en landelijk gezien een produktieomvang van ongeveer 170 sbe ofwel ca. 50 koeien met bijbehorend jongvee hebben, wil de continuïteit van het bedrijf op wat langere termijn gewaarborgd zijn. Op zo'n bedrijf kan men gemiddeld genomen een inkomen behalen dat voldoende is om in zijn levensonderhoud te voorzien en dat daarbij tevens ruimte biedt voor voldoende investeringen.

In Rouveen is nog geen vijfde van de bedrijven groter dan 170 sbe.

Hierbij moet wel opgemerkt worden dat men in Rouveen in een aantal gevallen (zie hoofdstuk 2.1) een gemeenschappelijke exploitatie heeft (b.v. vee in één stal, gezamenlijk gebruik van machines, waarschijnlijk ook samenwerking wat de uitvoering van de werkzaamheden betreft). Ook de gemiddelde arbeidsbezetting is lager dan elders. Voorts is veel grond in eigendom of gepacht van ouders. De bedrijfsgebouwen zijn meestal betrekkelijk oud zodat men weinig hoeft af te schrijven. Schulden heeft men vrijwel niet, dus er zijn ook geen rente- en aflossingskosten. (Dit met uitzondering van enkele nieuwe bedrijven). Daarnaast onderhoudt en repareert men veelal zelf z'n machines en bedrijfsgebouwen. De te betalen kosten liggen al met al dus relatief laag. Daarbij komt nog dat ongeveer een vijfde van de bedrijfshoofden inkomsten heeft naast het eigenlijke agrarische bedrijf (zie hoofdstuk 2). Hierbij komt ook nog dat de eisen m.b.t. het besteedbaar inkomen niet hoog zijn.

Men zal dus in Rouveen sneller dan elders het geval is met een geringe bedrijfsomvang toe kunnen om een voldoende geacht besteedbaar inkomen te behalen.

4. Economische aspecten

4.1 De economische betekenis van de landbouw in het gebied

In het voorgaande is aangegeven welke produktierichtingen voorkomen en in welke omvang. De gegevens die hieraan ten grondslag liggen, bieden de mogelijkheid in te gaan op de economische betekenis van de landbouw in het gebied.

Zoals in paragraaf 1.2 al is aangegeven, is ca. 35% van de beroepsbevolking in het studiegebied direct in de agrarische sector werkzaam. Nog eens 10% van de beroepsbevolking is voor minder dan de helft van z'n arbeidstijd in de landbouw werkzaam. Daarnaast is een groot deel van de bevolking in Rouveen indirect afhankelijk van de landbouw.

Als gevolg hiervan is de landbouw in het studiegebied van grote economische betekenis. De economische betekenis kan men definiëren als de hoeveelheid inkomen die gevormd wordt. Elk bedrijf koopt grondstoffen aan, betaalt voor diensten e.d. en verkoopt produkten.

Als op de verkoopwaarde van deze produkten de kosten van aangekochte grondstoffen en diensten in mindering worden gebracht, resteert de beloning voor de op bedrijven geleverde arbeid en voor het in de grond en goederen geïnvesteerde vermogen.

Tabel 4.1 Globale schatting van de gemiddelde omzet en netto-toegevoegde waarde in guldens van de landbouw in het studiegebied (gemiddelde over de jaren 1978-'79 t/m 1981-'82)

	Produktie- omv. 1982 (sbe)	Opbrengsten		Non-factor- kosten 2)		Netto-toe- gevoegde waarde 3)	
		per sbe	totaal (mln.)	per sbe	totaal (mln.)	per sbe	totaal (mln.)
Rundv.houderij op bedrijven kleiner dan 150 sbe 1)	20358	1095	22,3	700	14,3	395	8,0
Rundv.houderij op bedrijven groter dan 150 sbe	9213	1214	11,2	754	6,9	460	4,3
Int. veehouderij	2594	2070	5,4	1633	4,2	437	1,1
Totaal	32165		38,9		25,4		13,4

1) Inclusief nevenbedrijven.

2) Kosten van grondstoffen en diensten (incl. afschrijvingen).

3) Opbrengsten minus non-factorkosten.

In bijlage 2 zijn de aan tabel 4.1 ten grondslag liggende normen voor de berekening per boekjaar nader weergegeven.

Op basis van deze kengetallen en de samenstelling van de produktie, kan berekend worden dat de bedrijven in het studiegebied jaarlijks globaal genomen voor f 25 miljoen aan goederen en diensten aankopen en voor f 39 miljoen aan produktie verkopen. Voor de inzet van kapitaal en grond en voor het werk dat op de bedrijven in het gebied wordt verricht, ontvangen de bedrijfs- hoofden, hun meewerkende gezinsleden, verdere medewerkers, verpachters en kapitaalverschaffers van alle bedrijven te zamen dus jaarlijks ongeveer f 13 miljoen. Uit de hoogte van de bedragen van de aangekochte produktiemiddelen en van de verkochte produkten blijkt de betekenis voor de andere sectoren van de economie.

4.2 De arbeidsopbrengst

Zoals in 4.1 al aangegeven is bedraagt de netto-toegevoegde waarde van de landbouw in Rouveen ruim f 13 miljoen. Dit staat gelijk met het agrarisch inkomen. Hierin zit de beloning van in de landbouw ingezette arbeid, kapitaal en grond.

Met behulp van bijlage 2 is ook de totale arbeidsopbrengst in het studiegebied te berekenen. Dit is de directe beloning voor de factor arbeid, dat wil zeggen hetgeen er met behulp van arbeid in de Rouveense landbouw verdiend wordt. De arbeidsopbrengst voor de Rouveense landbouw bedraagt ongeveer f 8,3 miljoen.

Van de totale arbeidsopbrengst in Rouveen van f 8,3 miljoen kan ca. f 800.000,- aan de nevenbedrijven toegerekend worden en ongeveer f 7,5 miljoen aan de hoofdberoepsbedrijven. Dit komt neer op een gemiddelde arbeidsopbrengst van ca. f 29.000,- per hoofdberoepsbedrijf. De arbeidsbezetting van het gemiddelde hoofdberoepsbedrijf bedraagt 1,14 man, zodat de gemiddelde arbeidsopbrengst per man ongeveer f 25.500,- bedraagt. Dit is ongeveer 30% onder het landelijk gemiddelde. Daarmee behoort Rouveen tot die gebieden in het land met de laagste inkomens uit het landbouwbedrijf. Voor het deelgebied Rouveen-De Streek is de inkomenssituatie het ongunstigst. Wel moet er rekening mee gehouden worden dat ongeveer een vijfde van de bedrijfshoofden ook inkomsten heeft naast het agrarische bedrijf. Bovendien is er in het vorige hoofdstuk al op gewezen, dat het werkelijke kostenniveau in Rouveen wellicht wat lager ligt dan in vergelijkbare weidegebieden, zodat de feitelijke inkomenssituatie iets gunstiger kan zijn dan uit deze berekeningen blijkt.

5. Toekomstige ontwikkelingen

In de voorgaande hoofdstukken is een beeld geschetst van de huidige landbouwkundige situatie. Tevens is een analyse gemaakt van het recente verleden.

In dit hoofdstuk zal een beeld geschetst worden van de te verwachten ontwikkelingen in de komende tien jaar (1982-1992). Hierbij wordt geen rekening gehouden met ingrijpen in een spontaan verloop zoals b.v. door een ruilverkaveling. De basis van deze prognose wordt gevormd door de ontwikkelingen die in de afgelopen jaren plaats hadden en die in de voorgaande hoofdstukken beschreven zijn.

Trends uit het recente verleden worden evenwel niet zonder meer doorgetrokken, maar worden aangepast al naar gelang een ander verloop is voorzien. Van belang in dit verband is vooral de beslissing die in april van dit jaar (1984) in de EG-ministerraad is genomen. De groeiende overproducties van o.a. melk vormt een dermate hoge last voor de lidstaten van de Europese Gemeenschap dat men deze niet langer wil dragen. In dit kader wil men voor Nederland een produktievermindering van ongeveer 7,5% van het niveau van 1983 realiseren.

Voor de ontwikkeling in de rundveehouderij zijn daarom 2 ontwikkelingsrichtingen nader uitgewerkt. De ene variant is de ontwikkeling die uitgaat van een ca. 7,5% geringere melkproduktie dan in 1983 (de "verwachtings"-variant). De andere variant gaat uit van een autonome ontwikkeling, dus de ontwikkeling als er geen EG-maatregel afgekondigd geweest zou zijn (de "trend"-variant). Er wordt bij deze prognoses geen rekening mee gehouden dat de contingentering eventueel ook invloed zal hebben op de ontwikkeling van het aantal bedrijven. Het effect hiervan zal overigens binnen een termijn van 10 jaar betrekkelijk gering zijn. Een sterkere vermindering van het aantal bedrijven zou immers betekenen dat men van beroep verandert. Gezien de werkloosheid en de gehechtheid aan het eigen bedrijf is dit niet waarschijnlijk.

Een hoge melkheffing op meer melk zal vooral gevolgen hebben voor het totale aantal koeien in het gebied. De vooruitberekeningen zijn gemaakt onder de vereenvoudigende veronderstelling dat andere landbouwkundige zaken zich op middellange termijn vrijwel onafhankelijk hiervan ontwikkelen (zoals b.v. het aantal hoofdbe-roepsbedrijven, bedrijfsoppervlaktestructuur, grondmobiliteit, e.d.)

Uiteraard zijn er nog tal van zaken die niet te voorzien zijn en die toch de landbouwkundige situatie in Rouveen zullen beïnvloeden. Daarom geeft dit hoofdstuk slechts een benadering aan van de landbouwkundige situatie over tien jaar.

5.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven

In hoofdstuk 2 is aangegeven dat het aantal bedrijven in het verleden relatief traag verminderde door de grote gehechtheid aan het agrarisch bedrijf en de waardering die men toekent aan het zelfstandig functioneren als ondernemer. Dit zal ook de komende jaren zijn invloed doen gelden.

De aantalsontwikkeling is het resultaat van uittreding en toetreding van bedrijfshoofden. Uittreding vindt plaats door beroepsbeëindiging (rusten, ziekte of overlijden) van oudere bedrijfshoofden, beroepsverandering (kiezen van een ander hoofdberoep) of door overige oorzaken (ziekte of overlijden van jongere bedrijfshoofden, verhuizing naar buiten het blok). De toetreding wordt beïnvloed door het aantal opvolgers in het gebied, de belangstelling voor het stichten van nieuwe bedrijven of het overnemen van een bedrijf door iemand van elders. Ook komen er nieuwe hoofdberoepsbedrijven bij vanuit de groep nevenbedrijven en door afsplitsing van het ouderlijk bedrijf.

Bij de berekening van het toekomstige aantal hoofdberoepsbedrijven is uitgegaan van de ontwikkeling die in de afgelopen jaren heeft plaatsgevonden en van de huidige leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden. Daarnaast is er van uitgegaan dat er in Rouveen op een ongeveer zelfde manier opgevolgd zal worden en nieuwe bedrijfshoofden zullen toetreden als in het recente verleden. Een verandering in de toetreding van nieuwe bedrijfshoofden binnen de bestaande groep hoofdberoepsbedrijven wordt niet waarschijnlijk geacht, daar het percentage meewerkende zoons in 1982 hetzelfde is als in 1977.

Wel zullen, gezien de sterk toegenomen werkloosheid onder de groep nevenbedrijven met een niet-landbouw hoofdberoep, waarschijnlijk in de nabije toekomst wel meer nevenbedrijven zich volledig op de landbouw gaan toeleggen.

In tabel 5.1 is het resultaat van de redeneringen en berekeningen weergegeven.

Tabel 5.1 Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven van 1977 tot 1992

Beginjaar	Aantal bedr.	Uittreding 1)	Toetreding 1)	Aantal bedr.	Eindjaar
1977	283	51	25	257	1982
1982	257	55	30	232	1987
1987	232	51	28	209	1992

1) Van bedrijfshoofden.

Volgens deze vooruitberekening zullen er in 1992 ongeveer 209 hoofdberoepsbedrijven zijn. Ten opzichte van 1982 is dit een vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven van gemiddeld

2,0% per jaar. Het aantal hoofdberoepsbedrijven zal naar verwachting in de toekomst dus ongeveer in hetzelfde tempo verminderen als in het recente verleden (1,9%).

Enerzijds zullen er naar verhouding wel meer bedrijfshoofden uittreden dan in het recente verleden, maar anderzijds zullen ook meer nieuwe bedrijfshoofden toetreden (voor een nadere specificatie van de berekening: zie bijlage 3).

In 1992 worden er ongeveer hetzelfde aantal nevenbedrijven verwacht als nu (99). Dit is het gevolg van twee effecten, namelijk een grotere kans dat de C-bedrijven hun bedrijf omzetten in een hoofdberoepsbedrijf door de slechte werkgelegenheidssituatie buiten de landbouw en het effect van de toenemende vergrijzing, waardoor relatief veel hoofdberoepsbedrijven na pensionering van het bedrijfshoofd worden voortgezet als nevenbedrijf.

5.2 Cultuurgrond en oppervlaktestructuur

In 1982 gebruikten alle in het blok geregistreerde bedrijven 40 ha cultuurgrond meer dan in 1977 (zie paragraaf 2.2). Hieruit blijkt ook dat de bedrijven in Rouveen er alles aan doen om hun oppervlakte cultuurgrond te vergroten.

Voor de ontwikkeling van het toekomstige areaal cultuurgrond in het blok is voorts een uitbreidingsplan van ca. 15 ha voor het dorp Rouveen van belang.

Voor de toekomst wordt gezien deze twee tegengestelde krachten ervan uitgegaan dat de Rouveense bedrijven in 1992 ongeveer evenveel cultuurgrond zullen gebruiken als nu het geval is (de 15 ha voor het uitbreidingsplan wordt dus gecompenseerd door meer grondgebruik buiten het blok of door meer grondgebruik van momenteel niet-geregistreerden).

Het nevenberoepsgrondgebruik is de laatste jaren bij een ongeveer gelijkblijvend aantal nevenbedrijven afgenomen van 12,9 naar 12,6%. Voor de toekomst wordt eveneens uitgegaan van een kleine afname van het grondgebruik van nevenbedrijven.

In 1992 worden er ongeveer 209 hoofdberoepsbedrijven en 99 nevenbedrijven verwacht. Globaal gesteld zal van de 4380 ha cultuurgrond in 1992 ongeveer 3850 ha in gebruik zijn bij de hoofdberoepsbedrijven en ongeveer 530 ha bij nevenbedrijven.

Tabel 5.2 Ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond

	Oppervlakte in ha			Percentage		
	1977	1982	1992	1977	1982	1992
Hoofdberoepsbedr.	3781	3829	3850	87,1	87,4	87,9
Nevenbedrijven 1)	558	550	530	12,9	12,6	12,1
Totaal	4339	4379	4380	100	100	100

1) Met 10 sbe en meer.

Doordat het aantal hoofdberoepsbedrijven afneemt zal de gemiddelde bedrijfsoppervlakte toenemen van 14,9 ha in 1982 tot 18,4 ha in 1992 (in 1977 was dit 13,4 ha). De gemiddelde bedrijfsoppervlakte per nevenbedrijf blijft ongeveer hetzelfde (5,5 ha). Aannemend dat in 1992 een gelijksoortige verdeling over de oppervlakteklassen zal ontstaan als in 1982 ontstaat het beeld dat in tabel 5.3 weergegeven is. In 1992 zal ongeveer 8% van de bedrijven groter dan 30 ha zijn. Een derde van de bedrijven zal ook dan nog kleiner dan 15 ha zijn.

Tabel 5.3 Hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakteklasse

Bedrijfsoppervlakteklasse	Aantal bedrijven			Percentage		
	1977	1982	1992	1977	1982	1992
tot 5 ha	17	14	8	6	5	4
5 - 10 ha	73	44	14	26	17	6,5
10 - 15 ha	93	84	45	33	33	21,5
15 - 20 ha	64	67	59	23	26	28,5
20 - 30 ha	29	39	65	10	15	31
30 ha e.m.	7	9	18	2	4	8,5
	283	257	209	100	100	100

Grondmobiliteit

Tussen 1977 en 1982 is bijna 800 ha cultuurgrond van gebruiker gewisseld. Dit betrof 185 ha bedrijfsoverdrachten van vader op zoon of schoonzoon, 83 ha door familie overgenomen bedrijven en 44 ha betrof grond, die afgesplitst werd van het ouderlijk bedrijf. Het "vrije" grondverkeer betrof 500 ha. Hoe de grondmobiliteit zich in de toekomst zal ontwikkelen, is afhankelijk van bedrijfsbeëindiging. Deze zal in de nabije toekomst, vooral onder invloed van de toegenomen vergrijzing van de bedrijfshoofden toenemen. Tussen 1977 en 1982 trad gemiddeld per jaar 3,9% van de bedrijfshoofden uit. Tussen 1982 en 1992 zal gemiddeld per jaar ongeveer 5,2% van de bedrijfshoofden uittreden, terwijl ook de gemiddelde oppervlakte van de bedrijven waar de bedrijfshoofden uittreden stijgt. Hierdoor zal de grondoverdracht in de nabije toekomst hoger zijn dan in het recente verleden. In het verleden was de mobiliteit vrij laag (18% van de grond wisselde van gebruiker in 5 jaar tijd). In de nabije toekomst zal de grondmobiliteit met ongeveer een derde toenemen; daardoor zal de mobiliteit in Rouveen in vergelijking met andere gebieden op een gemiddeld niveau terecht komen.

De verdeling tussen "vrije" beschikbare grond en grond bij "overdrachten" zal, doordat er ongeveer op dezelfde manier opgevolgd zal worden, ongeveer hetzelfde zijn als in het recente verleden.

5.3 Ontwikkelingen van de produktierichtingen

5.3.1 het grondgebruik

De cultuurgrond wordt in Rouveen bijna volledig (nl. voor 98%) voor grasland gebruikt. Ook in de toekomst zal bijna alle cultuurgrond grasland zijn. Het areaal mais is de laatste jaren wel verdubbeld. Gezien de gunstige voederwaarde van mais t.o.v. gras, de slechte verkavelingssituatie en de redelijk geschikte lichte grond in het oosten van het blok mag nog enige uitbreiding van de snijmaisteelt verwacht worden. Overige gewassen zullen van weinig betekenis blijven.

5.3.2 De rundveehouderij

Het is onwaarschijnlijk dat er in de komende jaren van een voortgaande trend zoals die in de afgelopen jaren werd waargenomen kan worden uitgegaan. Ten aanzien van de produktie-uitbreiding zijn er van 1984 op EG-niveau stringente maatregelen genomen. Deze maatregelen leiden ertoe dat de melkproduktie moet worden verminderd. In het hiernavolgende zullen twee ontwikkelingsrichtingen nader worden uitgewerkt. Dit betreft de te verwachten ontwikkeling (met contigenteringsmaatregelen) en de ontwikkeling zoals deze zou zijn geweest zonder de recente contigenteringsmaatregelen (trendprognose)

Verwachte ontwikkeling (prognose bij het gewijzigd EG-beleid)

Bij deze prognose wordt er van uitgegaan dat de totale melkproduktie in het gebied in 1992 ca. 7,5% lager zal liggen dan in 1983.

Vermindering van de melkproduktie kan gerealiseerd worden door verlaging van de melkproduktie per koe of door inkrimping van de melkveestapel. Uit onderzoek (Beumer en van der Giessen, 1980) blijkt dat bij verlaging van de melkproduktie per koe de arbeidsopbrengst veel sterker daalt dan bij inkrimping van de melkveestapel. Zeer waarschijnlijk zal dus de melkveestapel worden ingekrompen.

In mei 1982 hielden de hoofdberoepsbedrijven in Rouveen 7418 melkkoeien. De nevenbedrijven hadden 656 melkkoeien. Tussen mei 1982 en mei 1983 ging de totale melkveestapel in de gehele gemeente Staphorst met 2,7% vooruit. Aannemende dat de groei van de melkveestapel in de ruilverkaveling Rouveen tussen mei 1982 en mei 1983 ongeveer in dezelfde orde van grootte lag bevonden er

zich in 1983 ongeveer 8300 koeien (hoofdberoeps- en nevenbedrijven).

Bij gelijkblijvende melkgift per koe zou een vermindering van het aantal koeien in Rouveen nodig zijn van 7,5% van ongeveer 8300 koeien in 1983 tot ongeveer 7670.

Daar komt voor de komende jaren nog bij dat er rekening mee gehouden moet worden dat de melkproduktie per koe regelmatig stijgt. Tussen 1977 en 1982 is de gemiddelde melkproduktie per koe met gemiddeld 0,6% ofwel 28 liter per jaar gestegen.

Wanneer we deze jaarlijkse stijging van de produktie per koe ook tot 1992 aanhouden komen we op een produktietoename per koe vanaf 1983 tot 1992 van ruim 5%. Het hiervoor genoemde aantal van 7670 koeien zal dan bij een gelijkblijvend kwantum melk tot ca. 7280 in 1992 verminderen, waarvan ca. 6770 op de hoofdberoepsbedrijven. (Ter vergelijking: in 1977 waren er op de hoofdberoepsbedrijven 6759 koeien en in 1982 7418 koeien).

Bijgevolg zal in 1992 het gemiddeld aantal koeien per hoofdberoepsbedrijf (met koeien) in Rouveen 34,5 bedragen. Het is waarschijnlijk dat men bij het veranderde EG-beleid meer dan voorheen de nadruk zal leggen op de veeverbetering om op bedrijfsniveau de totale kosten te beperken. Daardoor kan mogelijk het aantal koeien verder dalen.

Verder zal het veranderde EG-beleid betekenen dat men andere takken van veehouderij (b.v. mestvee, schapenhouderij) wat uitbreidt, of minder voer elders zal gaan kopen en minder krachtvoer zal gaan geven.

Naar alle waarschijnlijkheid zullen er in het gebied praktisch geen nieuwe ligboxenstallen gebouwd worden.

Trendprognose

Uitgangspunt bij deze prognose is de ontwikkeling van de veedichtheid in het recente verleden. In Rouveen ging de totale veedichtheid tussen 1977 en 1982 omhoog van 237 naar 247 grootveeëenheden per 100 ha voedergewassen. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat in 1977 de veedichtheid relatief laag was i.v.m. het naijleffect van de droge zomer van 1976. In mei 1976 was de veedichtheid in Rouveen naar schatting 243. Tussen 1976 en 1982 ging de veedichtheid in Rouveen slechts met gemiddeld 0,3% per jaar omhoog.

Doortrekking van de trend uit het recente verleden (tussen 1976 en 1982), waar de totale veedichtheid in Rouveen steeg met gemiddeld 0,3% per jaar tot 247 in 1982 zal in 1992 een veedichtheid in Rouveen opleveren van ongeveer 256 grootveeëenheden per 100 ha voedergewassen.

In concreto zou deze ontwikkeling van de veedichtheid volgens de trendprognose zich op de bedrijven ongeveer als volgt kunnen voltrekken:

Een belangrijke oorzaak voor verhoging van de veedichtheid was de bouw van ligboxenstallen (zie tabel 3.6). De mate waarin

deze stallen zijn gebouwd is o.a. afhankelijk van de totale bedrijfsoppervlakte en het percentage cultuurgrond aan huis (zie tabel 2.8). Deze aspecten betrekken we dus ook in de raming. de laatste 5 jaren zijn er 7 nieuwe ligboxenstallen bijgekomen.

Ondanks de relatief moeilijke situatie in Rouveen kunnen er de komende jaren toch nog wel enkele ligboxenstallen in Rouveen bijkomen. Zo zijn er in het studiegebied 88 bedrijven met koeien zonder een ligboxenstal met een bedrijfsoppervlakte van meer dan 15 ha. Van deze 88 bedrijven hebben er 9 een huiskavel van meer dan 10 ha en 7 een huiskavel van 5-10 ha. Er kan van worden uitgegaan dat nieuwe ligboxenstallen vooral door deze groep boeren gebouwd zullen worden en dat er in totaal in Rouveen de eerstkomende 10 jaar ongeveer 7 nieuwe ligboxenstallen gebouwd zullen worden. Deze bedrijven zullen in toenemende mate zowel ruwvoer als krachtvoer moeten bijkopen. Als deze 7 bedrijven de veedichtheid verhogen tot een zelfde niveau als de overige bedrijven met een ligboxenstal, betekent dit op deze bedrijven een uitbreiding met ongeveer 100 koeien en ongeveer 130 grootveeëenheden.

Daarnaast zal de veedichtheid in Rouveen door een groter krachtvoergebruik, meer ruwvoeraankopen buiten het gebied, meer maisteelt en een intensiever graslandgebruik verder toenemen. Zo nam de veedichtheid op de rundveebedrijven tussen 1977 en 1982 toe van 242 tot 257 grootveeëenheden per 100 ha voeder gewassen. Op de rundveebedrijven zonder een ligboxenstal nam de veedichtheid toe van 238 tot 245. Op de rundveebedrijven met een ligboxenstal bedroeg de veedichtheid in 1982 323 grootveeëenheden per 100 ha voeder gewassen.

Voor de toekomst wordt in de trendprognose rekening gehouden met een verdere stijging van de veedichtheid op de bedrijven zonder een ligboxenstal van 245 nu tot 252 grootveeëenheden per 100 ha in 1992. Op de bedrijven met een ligboxenstal zal de veedichtheid in 1992 toenemen tot 331 grootveeëenheden per 100 ha voeder gewassen.

Als gevolg hiervan zal het totale aantal koeien op de hoofdberoepsbedrijven in Rouveen toenemen tot 7900 in 1992. Verder wordt er van uitgegaan dat het aantal stuks jongvee dienovereenkomstig zal toenemen. Hierbij wordt uitgegaan dat het aantal stuks jongvee in verhouding tot het aantal melkkoeien in 1992 ongeveer hetzelfde zal zijn als nu (71 stuks jongvee/100 melkkoeien). Verder wordt er van uitgegaan dat er in de toekomst ongeveer hetzelfde aantal stuks mestvee in het gebied gehouden zal worden als nu het geval is (nl. ca. 200 stuks mestvee).

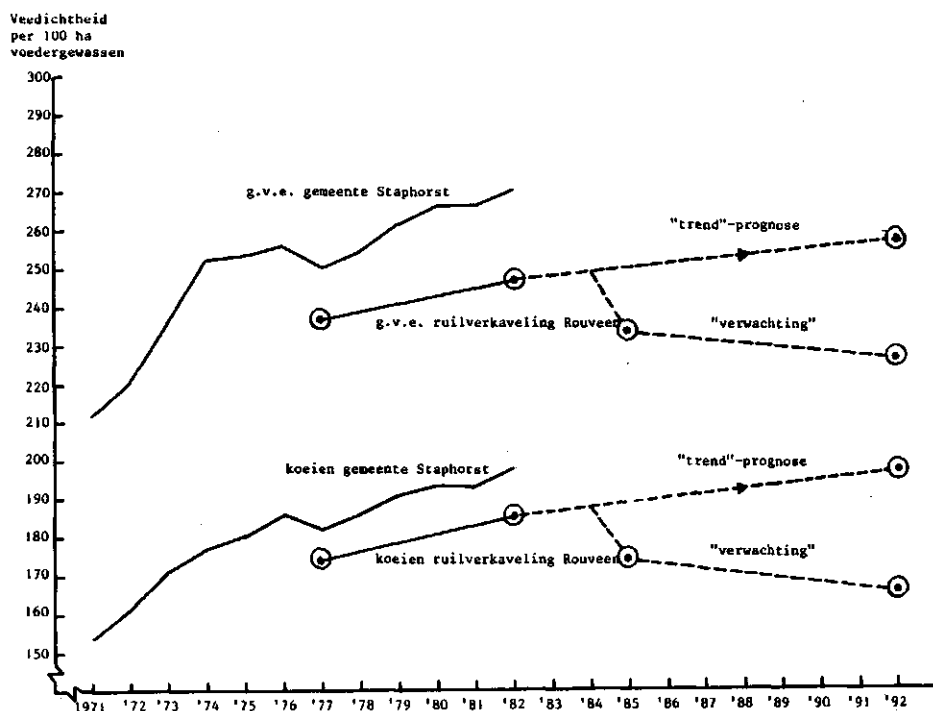
Als gevolg van deze redenering zal het totale aantal grootveeëenheden in Rouveen op de hoofdberoepsbedrijven in 1992 ongeveer 10200 bedragen. Uitgaande van een zelfde rundveestapel op de nevenbedrijven als in 1982 (ca. 1000 grootveeëenheden) zal het totale aantal grootveeëenheden in Rouveen in 1992 ongeveer 11200 bedragen. De veedichtheid zal in Rouveen dan 256 grootveeëenheden per 100 ha voeder gewassen bedragen.

Het aantal bedrijven met minder dan 30 melkkoeien is de laatste jaren afgenomen. In 1977 had nog driekwart van de bedrijven minder dan 30 melkkoeien. In 1982 had 56% van de hoofdberoepsbedrijven minder dan 30 melkkoeien. Naar verwachting zal in 1992 46% van de hoofdberoepsbedrijven minder dan 30 melkkoeien hebben (zonder contigentering 36%).

Het aantal bedrijven met meer dan 50 melkkoeien is de laatste jaren flink toegenomen nl. van 3 tot 9% van de hoofdberoepsbedrijven. In 1992 zal naar verwachting 17% van de hoofdberoepsbedrijven meer dan 50 melkkoeien hebben (zonder contigentering zou dit 21% geweest zijn).

Zoals hiervoor al is aangegeven zal een EG-beleid, gericht op een vermindering van de totale melkproductie in het gebied met 7,5% onder het niveau van 1983 tot gevolg hebben dat er in 1992 in Rouveen ca. 7280 koeien zullen zijn d.w.z. een veedichtheid van ca. 166 koeien per 100 ha voedergewassen.

Figuur 5.1 Ontwikkeling van de veedichtheid in de gemeente Staphorst en in de ruilverkaveling Rouveen

De verhouding grootveeëenheden/koeien is momenteel in Rouveen 1,33 (in 1977 was dit 1,35). Bij de trendprognose zou dit quotiënt in 1992 1,31 geweest zijn. Voor een deel zal men in Rouveen doordat men minder koeien houdt z'n land waarschijnlijk iets meer gaan gebruiken voor de mestvee- en schapenhouderij. De verhouding grootveeëenheden/koeien zal dus waarschijnlijk weer iets gaan toenemen tot ca. 1,36. Er zullen in Rouveen in 1992 dan ca. 9900 grootveeëenheden zijn; dit zou een veedichtheid voor Rouveen betekenen van ca. 226 grootveeëenheden per 100 ha voeder- gewassen.

Het gemiddeld aantal koeien per bedrijf met koeien zal in 1992 naar verwachting ruim 13% lager zijn dan bij de trendprognose (gemiddeld 34,5 tegen 40 koeien bij de trendprognose). De gemiddelde bedrijfsomvang van de bedrijven zal naar verwachting ook iets minder zijn dan de bij de trendprognose. Evenwel geen 13% minder omdat men dit op andere manieren zal trachten te compenseren.

Toch zal de EG-maatregel voor Rouveen betekenen dat men de relatieve achterstand die men in Rouveen heeft op andere gebieden met betrekking tot het aantal koeien per hectare (zie b.v. figuur 5.1) niet meer inlopen kan.

Hoewel bedrijven met een relatief kleine melkveestapel als in Rouveen weinig hebben bijgedragen tot de groei van de melkoverschotten zullen ook zij de gevolgen van een ander EG-beleid ondervinden.

Als totaliteit zullen er naar verwachting in 1992 ca. 10% minder koeien in het gebied zijn dan nu het geval is; dit betekent ca. 15% minder koeien dan bij een ongewijzigd EG-beleid.

Tabel 5.5 Enkele kengetallen bij de diverse prognoses in de rundveehouderijsector

	1977	1982	1992	
			verwach-	trend
			ting	
Hoofdberoepsbedrijven:				
Ha grasland en voedergrassen	3765	3827	3850	3850
Aantal koeien	6759	7418	6770	7900
Aantal grootveeëenheden	9096	9804	9300	10200
Aantal bedrijven met koeien	281	245	196	196
Aant. koeien per bedr. met koeien	24	30	34,5	40
Alle bedrijven:				
Aantal g.v.e. per 100 ha v.g.	237	247	226	256
Aantal koeien per 100 ha v.g.	174	185	166	195

De totale melkproduktie in Rouveen zal in 1992 ca. 7,5% lager zijn als nu.

Daarnaast zal er waarschijnlijk geen ruwvoer meer elders aangekocht worden, minder krachtvoer gebruikt worden en relatief meer andere veehouderij zijn.

In tabel 5.5 worden verschillende kengetallen bij de diverse prognoses van de rundveehouderijsector nog eens samengevat.

5.3.3 De intensieve veehouderij

De totale intensieve veehouderijproduktie is de laatste jaren teruggelopen met ongeveer 5%. Op de hoofdberoepsbedrijven was deze teruggang nog sterker (13%). Op de nevenbedrijven was sprake van een toename van 30%.

Op de hoofdberoepsbedrijven was ook sprake van meer concentratie van de intensieve veehouderij op de op deze tak gespecialiseerde bedrijven.

Ondanks het feit dat men met de intensieve veehouderij op veel hoofdberoepsbedrijven extra inkomen kan behalen wordt deze mogelijkheid steeds minder aangegrepen. Alleen het aantal mestvarkens is nog wat toegenomen, maar het mesten vindt wel op minder bedrijven plaats.

Gezien het feit dat de uitbreidingsmogelijkheden van de bedrijven klein zijn door de ligging t.o.v. elkaar en gezien het feit dat de intensieve veehouderij hier doorgaans kleine eenheden betreft die weinig rendabel geëxploiteerd kunnen worden, zou zonder de quoteringsmaatregelen naar alle waarschijnlijkheid de tendens van de laatste jaren met betrekking tot de intensieve veehouderij zich in de nabije toekomst voortzetten.

Dit zou voor de toekomst een lichte achteruitgang van de intensieve veehouderij in Rouveen betekenen.

Een effect van de EG-maatregelen inzake de melkquotering zal hier echter zijn dat men op veel bedrijven veel minder dan voorheen geneigd zal zijn om z'n leghennen, mestkalveren, mest- en fokvarkens op te ruimen. Daarom zal naar verwachting de omvang van de intensieve veehouderij in Rouveen in 1992 ongeveer in dezelfde orde van grootte liggen als in 1982.

5.4 Produktiepatroon en bedrijfsomvangverdeling

Naar verwachting zal in 1992 ruim 92% van de produktie op de hoofdberoepsbedrijven afkomstig zijn uit de rundveehouderij. De produktie van de akkerbouw zal ook in de toekomst gering zijn. De weinige produktie in deze richting staat bijna geheel ten dienste van de rundveehouderij (snijmais).

Tussen 1977 en 1982 is het aandeel dat de intensieve veehouderijproduktie inneemt in de totale produktieomvang iets gedaald nl. van 8,9 naar 8,1%. In 1992 zal ca. 8,7% van de totale produktieomvang bestaan uit intensieve veehouderijproduktie.

Op grond van de verwachte ontwikkelingen in de rundveehouderij en de andere produktietakken, zoals hiervoor is weergegeven, zal de totale produktieomvang in het blok in 1992 ca. 29700 sbe bedragen (waarvan ca. 2600 sbe voor de intensieve veehouderij). Dit betekent voor de nabije toekomst een gemiddelde jaarlijkse daling van de produktie van ca. 0,8% (tussen 1977 en 1982 steeg de produktie gemiddeld 0,9% per jaar). In feite zal de grootste produktiedaling, nl. ca. 7% zich voordoen tussen mei 1984 en mei 1985.

Op de hoofdberoepsbedrijven zal de produktieomvang in 1992 ca. 27350 sbe bedragen (tegenover 28681 sbe in 1982). De produktie op de hoofdberoepsbedrijven zal daardoor met ca. 0,5% gemiddeld per jaar afnemen. In de voorgaande jaren was er nog een gemiddelde jaarlijkse groei van 1,2%.

Tabel 5.6 Ontwikkeling van de produktieomvang op de hoofdberoepsbedrijven

Bedrijfs- omvang (sbe)	Aantal bedrijven				Percentage bedrijven			
	1977		1982		1977		1982	
			ver- wach- ting	trend			ver- wach- ting	trend
tot 70	79	61	38	30	28	24	18	14
70 - 110	121	87	54	41	43	34	26	20
110 - 150	57	60	59	65	20	23	28	31
150 - 190	15	25	29	35	5	10	14	17
190 e.m.	11	24	29	38	4	9	14	18
	283	257	209	209	100	100	100	100

Ondanks deze produktieafname zal toch de gemiddelde produktieomvang per hoofdberoepsbedrijf nog kunnen toenemen. Dit door het geringer aantal hoofdberoepsbedrijven in 1992 (zie 5.1). Zo zal de gemiddelde produktieomvang per hoofdberoepsbedrijf toenemen van 112 sbe in 1982 tot 131 sbe in 1992. Dit betekent per bedrijf een gemiddeld veel geringere groei van de produktie (1,6% per jaar) dan in het recente verleden (3,1% per jaar).

De bedrijven zullen in de toekomst dus heel wat groter zijn dan nu. Toch zal de bedrijfsomvangstructuur op de bedrijven in vergelijking tot andere gebieden naar alle waarschijnlijkheid niet veel verbetering ondergaan. Zo zou volgens de landelijke normen een bedrijf in 1982 een produktieomvang moeten hebben van ca. 170-180 sbe ofwel ca. 50-55 koeien met bijbehorend jongvee,

wil de continuïteit van het bedrijf op wat langere termijn gewaarborgd blijven. In Rouveen heeft 90% een produktieomvang van minder dan 175 sbe. Ook in 1977 zat 90% van de bedrijven in Rouveen onder de toenmalige landelijke norm (145 sbe).

Als de technisch-economische ontwikkeling de komende jaren in hetzelfde tempo doorgaat als in het recente verleden zal een bedrijf in 1992 een produktieomvang van ca. 230 sbe (landelijke norm) moeten hebben, wil de continuïteit op wat langere termijn gewaarborgd blijven. In Rouveen zou in 1992 93% van de bedrijven een produktieomvang hebben van minder dan 230 sbe. De relatief slechte situatie in dit opzicht zal zich naar verwachting de komende jaren niet wijzigen.

Hierbij moet wel (dit is ook reeds in hoofdstuk 3 en 4 naar voren gebracht) in het oog gehouden worden dat de bedrijven in Rouveen een relatief laag kostenniveau hebben. Ook heeft men in een aantal gevallen inkomsten buiten het eigen agrarische bedrijf. Het besteedbaar inkomen ligt wellicht hoger dan men op grond van de bedrijfsomvang zou verwachten.

5.5 Arbeidskrachten en produktieomvang per man

In hoofdstuk 2 is de ontwikkeling van het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten in het recente verleden geschetst. In de vorige paragraaf (5.4) is de toekomstige verdeling van de bedrijven over de diverse bedrijfsomvangsklassen weergegeven.

Tussen 1977 en 1982 liep de gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf slechts licht terug, nl. van 1,16 man naar 1,14 man per bedrijf. Daarnaast werkt op twee derde van de bedrijven de echtgenote mee.

Voor de prognose van het toekomstige aantal arbeidskrachten kunnen we uitgaan van een voortgaande daling van de arbeidsbezetting in de diverse bedrijfsomvangsklassen. Zo zal het aantal mannelijke arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven verminderen van 293 in 1982 tot 240 in 1992. Dit betekent een vermindering van het aantal van deze arbeidskrachten met gemiddeld 2,0% per jaar. Dit is minder dan in het recente verleden, toen de daling gemiddeld 2,2% per jaar bedroeg.

De gemiddelde arbeidsbezetting zal in 1992 met 1,15 man per bedrijf iets hoger liggen dan nu.

Naar verwachting zal de echtgenote in de toekomst in dezelfde mate op het bedrijf meewerken als nu het geval is.

De gemiddelde produktieomvang per arbeidskracht op de hoofdberoepsbedrijven is de laatste jaren toegenomen van 83 in 1977 tot 98 sbe per man in 1982. Dit is een toename van gemiddeld 3,4% per jaar. Op grond van voorgaande berekening wordt in 1992 een gemiddelde produktieomvang per man verwacht van 114 sbe. Dit betekent een geringere produktietoename per man per jaar (1,5%) dan in het recente verleden.

5.6 Samenvattende kengetallen van de recente en toekomstige ontwikkeling van de landbouw in Rouveen

In de voorgaande hoofdstukken is een beeld geschetst van de landbouwkundige situatie in Rouveen. In tabel 5.7 is het een en ander nog eens samenvattend weergegeven. Deze tabel geeft zowel een beeld van de recente als van de verwachte toekomstige ontwikkeling van de landbouw in Rouveen. Ter vergelijking is ook een beeld geschetst van de toekomstige landbouwkundige ontwikkeling zoals die te verwachten zou zijn zonder de recente EG-maatregelen inzake de melkquotering.

Tabel 5.7 Recente en toekomstige ontwikkeling van de landbouw in Rouveen

	1977	1982	1992	'77- '82	'82-'92	
				ver- wach- ting	trend	ver- wach- ting
<u>Hoofdberoepsbedrijven:</u>						
Opp. cultuurgrond (ha)	3781	3829	3850	3850	+0,2	0
Aantal bedrijven	283	257	209	209	-1,9	-2,0
Gem. bedrijfsopp. (ha)	13,4	14,9	18,4	18,4	+2,1	+2,1
Aantal sbe	27075	28681	27350	30400	+1,2	-0,5
Sbe per bedrijf	96	112	131	145	+3,1	+1,6
Bedrijven met koeien	281	245	196	196	-2,7	-2,2
Aantal koeien	6759	7418	6770	7900	+1,9	-0,9
Koeien per bedr. met k.	24	30	34,5	40	+4,6	+1,4
Arbeidskrachten	327	293	240	245	-2,2	-2,0
Sbe per arbeidskracht	83	98	114	124	+3,4	+1,5
<u>Alle bedrijven:</u>						
Aantal bedrijven	383	356	308	308	-1,5	-1,4
G.v.e./ha voedergras	237	247	226	256	+0,8	-0,9
Melkkoeien/ha v.gew.	174	185	166	195	+1,2	-1,1

6. Slotbeschouwing

De landbouwkundige situatie in Rouveen vertoont in vergelijking met andere gebieden zwakke punten. Dit betreft een groot aantal aspecten. Zo zijn de gemiddelde bedrijfsoppervlakte en -omvang relatief klein. Het produktiepakket is erg eenzijdig en vooral op de rundveehouderij gericht. De ontwikkeling van de totale produktieomvang stagneert. Daarnaast is er de laatste jaren een zekere vergrijzing opgetreden onder de bedrijfshoofden. Verder komen er weinig ligboxenstallen voor en zijn er weinig melktanks. De veedichtheid is relatief laag en de melkproduktie per koe ligt eveneens onder het landelijke gemiddelde. Daarnaast is de verkaveling slecht. De bedrijven hebben relatief veel en kleine kavels en weinig grond bij huis.

Bij deze zwakke punten moet wel in ogenschouw genomen worden dat er relatief veel bedrijven een gemeenschappelijke exploitatie hebben (waarbij het vee in één gemeenschappelijk bedrijfsgebouw gehuisvest is) hetgeen kostendrukkend werkt. Ook hebben een reeks bedrijfshoofden een neveninkomen buiten de landbouw. Daarbij kan uit de ontwikkeling in het verleden afgeleid worden dat het streven naar inkomensverhoging hier een iets minder hoge prioriteit heeft dan elders en dat het streven naar zelfstandigheid en de gehechtheid aan het eigen agrarische bedrijf hier een grote betekenis hebben. Dit uit zich ook in een eigen stijl van bedrijfsvoering.

Gemiddeld genomen zijn de landbouwkundige situatie en de inkomenssituatie van de Rouveense bedrijven echter relatief ongunstig. Dit geldt voor de bedrijven langs de Oude Rijksweg nog in sterkere mate dan voor de bedrijven in de andere deelgebieden. Er bestaan verschillende mogelijkheden om de zwakke punten te verbeteren. Eén van de grootste problemen is de gemiddeld geringe bedrijfsoppervlakte en -omvang. Een mogelijkheid ter verbetering van de oppervlakte van de bedrijven zou ontstaan als er meer grond beschikbaar kwam. Dit kan alleen gebeuren wanneer er meer personen met landbouw stoppen. Hierbij valt te denken aan personen met landbouw als nevenactiviteit en aan bedrijfshoofden van 65 jaar en ouder. Wanneer er in deze categorieën meer bedrijfsbeëindiging zou voorkomen zou dit voor jongeren ruimte kunnen bieden om hun bedrijf meer levenskansen te geven. Verder kan men z'n bedrijfsoppervlakte vergroten door nog meer grond te gaan gebruiken buiten het gebied.

De bedrijfsomvang kan ook verbeterd worden door het meer te gaan zoeken in de intensieve veehouderij. Met behulp van mestvarkens, fokzeugen, leghennen, mestkalveren, e.d. zou in sommige gevallen een aanvullend inkomen verkregen kunnen worden. Vrijkomen de bedrijfsgebouwen zouden in toenemende mate hiervoor gebruikt kunnen worden. Gezien de ligging van de bedrijven t.o.v. elkaar

bestaat deze uitbreidingsmogelijkheid evenwel lang niet voor iedereen.

De relatief lage melkproduktie per koe zou verbeterd kunnen worden door een betere selectie bij de veefokkerij. Dit zou mede kunnen gebeuren door meer gebruik te maken van K.I. en een betere melkproduktiecontrole. Momenteel zijn slechts weinig boeren lid van een melkcontrolevereniging. Ook een verbetering van de verpakking zou een betere verzorging van het vee mogelijk maken.

Verder wordt de landbouw in z'n ontwikkelingsmogelijkheden beperkt door de ongunstige verkavelingssituatie en doordat de bedrijven i.h.a. weinig grond bij de bedrijfsgebouwen hebben.

Ook staan vele bedrijfsgebouwen zeer dicht bij elkaar (met name langs de oude Rijksweg) zodat het zetten van nieuwe stallen of uitbreiding c.q. verbouwing van bestaande stallen veelal niet mogelijk is.

Door het grote aantal kavels moet men z'n koeien dikwijls verweiden hetgeen zowel transportkosten met zich meebrengt als verlies van melkproduktie i.v.m. het niet optimaal begrazen van de weiden door de koeien. Ook kan men in de weideperiode niet bij huis melken, waardoor men ook weer met hoge interne transportkosten zit. Ook verhoogt dit in Rouveen de drempel om een melktank aan te schaffen want dan moet men ook nog een weidetank aanschaffen. Een beletsel voor aanschaffing van een melktank is ook de weinige plaatsruimte in de schuren en de bereikbaarheid van de schuren voor grote tankwagens van de fabriek.

Met behulp van een ruilverkaveling zou de huidige verkavelingssituatie sterk kunnen verbeteren. Er zouden dan wel voldoende bedrijven verplaatst moeten worden, zodat er wat meer ruimte komt voor de bedrijven langs de Oude Rijksweg. Van belang is vooral een voldoende grootte van de huiskavel. De overige grond dient zoveel mogelijk in één kavel te liggen. Mogelijk zouden er dan ook meer ligboxenstallen komen en zouden er meer melktanks aangeschaft kunnen worden. Ook de veedichtheid zou dan wat hoger kunnen liggen dan nu.

Verplaatsing van bedrijven kan in Rouveen extra problemen opleveren i.v.m. de geringe geneigdheid om schulden te maken en de veelal geringe bedrijfsoppervlakte van vooral de bedrijven uit De Streek. Wellicht zou een "driehoeksruil" van bedrijfsgebouwen hier en daar een oplossing kunnen bieden. Nieuwe bedrijfsgebouwen worden gezet door bedrijven die nu al buiten De Streek hun gebouwen hebben (deze hebben veelal ook een grotere gemiddelde bedrijfsoppervlakte). Hun vrijkomende bedrijfsgebouwen kunnen in gebruik genomen worden door bedrijven uit De Streek.

Verder dient er bij een verkaveling zoveel mogelijk naar gestreefd te worden om zoveel mogelijk grond van één bedrijf bij elkaar te concentreren.

Een goede landinrichting kan voor de Rouveense landbouw een stimulans zijn om zich verder te ontwikkelen.

Een domper op de mogelijkheden voor de Rouveense landbouw is evenwel de recente beleidsmaatregel inzake de EG-melkquotering.

Literatuur

Beumer, J., Drs. L.B. van der Giessen
De invloed van contigentering van de melkproduktie op bedrijfsplan en arbeids-
opbrengst van weidebedrijven
Den Haag, LEI-publikatie, 1980

Centraal Bureau voor de Statistiek
Bevolking der gemeenten van Nederland op 1 januari 1982
Den Haag, 1982

Centrale Melkproduktie Controle Dienst
Jaarverslag Centrale Melkproduktie Controle Dienst; 1972, 1977 en 1982

Gemeente Staphorst
Bestemmingsplan buitengebied Gemeente Staphorst
Staphorst, maart 1978

Gemeente Staphorst
Diverse folders en inlichtingen

Instituut voor Mechanisatie, Arbeid en Gebouwen
Bedrijfsomvang en Staltype
Wageningen, oktober 1981

Landbouw-Economisch Instituut
Bedrijfsuitkomsten in de landbouw, boekjaren 1978/79 t/m 1981/82
Den Haag, 1980 t/m 1983

Provinciale Staten van Overijssel
Streekplan IJsselvallei
Zwolle, augustus 1979

Stiboka
De bodem van Overijssel
Wageningen 1965

Wolde J. de, e.a.
Staphorst, zoals het werkelijk is
Staphorst, Stichting Staphorst, december 1978

Wolde J. de, e.a.
Ontginningen en verkavelingen in de gemeente Staphorst
Gemeentebestuur van Staphorst, 1980

Bijlagen

Bijlage 1. Toelichting op enige veel gebruikte termen

1. Telplichtige geregistreerden

De bij de districtbureauhouders in de administratie opgenomen personen die een agrarisch bedrijf hebben met een omvang van minstens 10 standaardbedrijfs-eenheden.

2. Beroepsgroepen

Hoofdberoepsbedrijven = A- + B-bedrijven:

A: het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen bedrijf;

B: meer dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed, tevens heeft het bedrijfshoofd een nevenberoep.

Nevenbedrijven = C- + D-bedrijven:

C: minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf be-steed, tevens heeft het bedrijfshoofd een nevenberoep;

D: rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grondgebruik.

3. Standaardbedrijfseenheden

Standaardbedrijfseenheden zijn een maat voor de economische betekenis van agrarische bedrijfstakken op basis van de benodigde inzet van arbeid, grond en kapitaal. Ook de omvang van een landbouwbedrijf of een bedrijfs onderdeel van een dergelijk bedrijf wordt in sbe uitgedrukt.

Per gewas of dier worden de volgende normen gehanteerd:

Sbe per ha		Sbe per dier	
Grasland	1,0	Melkkoeien	2,5
Snijmais	3,5	Jongvee	0,7
Consumptieaardappelen (zand)	6,0	Mestvee	0,7
Fabrieksaardappelen	4,5	Mestvarkens	0,18
		Opfokzeugen	0,18
		Fokzeugen	1,4
		Leghennen	0,013
		Mestkalveren	0,4

Een standaardbedrijfseenheid (sbe) komt overeen met een bepaald bedrag aan toegerekende factorkosten, d.w.z. kosten voor grond (netto-pacht), arbeid (loon) en kapitaal (rente in een bepaalde basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden). Het aantal sbe is een maatstaf voor de produktieomvang van een agrarisch bedrijf en voor de afzonderlijke produktierichtingen binnen dat bedrijf. Als uitgangspunten voor de kosten is 1975 genomen. Het aantal sbe voor een ha gewas of dier wordt gevonden door de toegerekende kosten (arbeid, grond, kapitaal) voor die ha of dat dier door 400 te delen. Zo zijn de bovenstaande normen verkregen.

4. Grootveeëenheden (g.v.e.)

Een g.v.e. komt overeen met de jaarlijkse voedernorm (in VEM) van een volwassen melkkoe van 550 kg levend gewicht met een dagproduktie van 15 liter en 4% vet. Het veebestand wordt daarbij als volgt "gewogen":

1 koe	= 1,0 g.v.e.	1 stuks mestvee	= 0,7 g.v.e.
1 stuks jongvee	= 0,4 g.v.e.	1 schaap	= 0,1 g.v.e.

Bijlage 1 (1e vervolg)

5. Bedrijfstypen

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedrijf het aantal standaard-eenheden (sbe) berekend voor de akkerbouw, de rundveehouderij, de intensieve veehouderij en de tuinbouw.

Afhankelijk van het voor deze onderdelen gevonden percentage zijn de hoofdberoepsbedrijven ingedeeld in "bedrijfstypen". Voor Rouveen resulteerde dit in de volgende type-indeling.

1. Gespecialiseerde rundveehouderijbedrijven: op deze bedrijven bestaat 80% of meer van alle sbe uit rundveehouderij. In Rouveen betrof dit in 1982 232 hoofdberoepsbedrijven (in 1977: 248).
2. Overige rundveehouderijbedrijven: op deze bedrijven bestaat 60-80% van alle sbe uit rundveehouderij. In Rouveen in 1982 betrof dit 15 hoofdberoepsbedrijven (in 1977: 22).
3. Intensieve veehouderijbedrijven: op deze bedrijven bestaat 60% of meer van alle sbe uit intensieve veehouderij. In 1982 hoorden er 7 hoofdberoepsbedrijven (1977: 6) tot dit type.
4. Gemengde veehouderijbedrijven: op deze bedrijven bestaat 40-60% van alle sbe uit rundveehouderij of intensieve veehouderij. In 1982 behoorden er 3 hoofdberoepsbedrijven tot dit type (in 1977 nog 7).

6. Beroepsbeëindiging

Beëindiging van de beroepsperiode door de oudere generatie, waarna overdracht van het bedrijf aan de jongere generatie. BIJ het ontbreken van een opvolger, opheffing van bedrijf of na inkrimping van productieomvang voortzetting van bedrijf in de D-groep als rustend landbouwer of tuiner.

7. Beroepsverandering

Het gaan uitoefenen van een ander hoofdberoep dan landbouwer of tuinder. Wordt het grondgebruik en/of het vee gedeeltelijk aangehouden, dan blijft men geregistreerd in groep C, zo niet dan is het bedrijf opgeheven en uit de registratie verdwenen.

8. Cultuurgrond

Tussen de uitkomsten van de Bodemstatistiek en de Landbouwtelling m.b.t. het areaal cultuurgrond bestaat een verschil, dat onder meer wordt veroorzaakt doordat bij de Landbouwtelling bedrijven met minder dan 10 sbe niet worden meegerekend. Verder ontstaat er een verschil doordat bij de Bodemstatistiek de kadastrale oppervlakte genomen wordt. Dit betekent dat daarbij ook bossages, erven, verspreide bebouwing, kleine bosages, landbouwwegen, enz., indien ze in het landbouwgebied liggen, tot het areaal cultuurgrond worden gerekend.

9. Verkaveling en perceling

Een topografisch perceel is een stuk grond dat omgeven is door topografische grenzen zoals sloten, heggen, houtwallen, e.d.

Een huiskavel is een kavel waarop het (de) bedrijfsgebouw(en) staat (staan).

Een onregelmatig perceel is een perceel dat niet ten minste één paar evenwijdige zijden heeft.

Bijlage 1 (2e vervolg)

Een gebruik perceel is een stuk grond (vaak onderdeel van een kavel), dat vaak in één gang wordt bewerkt, en/of met een gewas wordt beteeld.

Een kavel is een aaneengesloten stuk grond van één gebruiker, omgeven door grond van andere gebruikers. In dit aaneengesloten stuk grond mogen geen grenzen voorkomen, zoals wegen, waterlopen en spoorbanen.

Een bedrijfskavel is een stuk grond van één gebruiker, omgeven door grond van andere gebruikers. In dit aaneengesloten stuk grond mogen wel ter plaatse overschrijdbare grenzen voorkomen, zoals wegen, waterlopen, spoorbanen. Indien bedoelde grenzen onoverschrijdbaar zijn is er sprake van meerdere bedrijfskavels.

Bijlage 2. Normen voor de berekening van de netto-toegevoegde waarde (in gld.)

	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Gemidd. van 1978/79- 1981/82
<hr/>					
Kleinere weidebedrijven in klei- en veengebieden					
Non-factorkosten per sbe	604	712	707	778	700
Opbrengsten per sbe	1031	1060	1062	1225	1095
Netto-toegevoegde waarde per sbe	427	348	355	447	395
Arbeidsopbrengst per sbe	301	214	202	271	247
<hr/>					
Grotere weidebedrijven in Noordelijk veenweidegeb.					
Non-factorkosten per sbe	665	753	761	836	754
Opbrengsten per sbe	1184	1147	1174	1352	1214
Netto-toegevoegde waarde per sbe	519	394	413	516	460
Arbeidsopbrengst per sbe	383	231	255	333	306
<hr/>					
Kleinere gemengde bedr. met intensieve veeh.					
Non-factork. per sbe 1)	1190	1352	1925	2063	1633
Opbrengsten per sbe 1)	1655	1766	2287	2573	2070
Netto-toegevoegde waarde per sbe 1)	465	414	362	510	438
Arbeidsopbrengst per sbe	213	161	108	193	169
<hr/>					

1) Berekening per sbe intensieve veehouderij.

Bron: LEI-boekhoudnet.

Bijlage 3. Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven in de periode 1977-1992

Leeftijd bedrijfshoof- den in 1977	Aantal bedrijven in 1977	1977 - 1982			Aantal bedrijven in 1982	
		afname bedr.hoofden		nieuwe bedrijfs- hoofden		
		beroeps- beëin- diging	beroeps- verande- ring			overige oorzaken
tot 25 jaar	2				2	2
25 - 30 jaar	7				3	5
30 - 35 jaar	15				3	10
35 - 40 jaar	29				4	19
40 - 45 jaar	30				1	30
45 - 50 jaar	53		1	1	2	32
50 - 55 jaar	41	1		3	4	55
55 - 60 jaar	49	4	2		3	40
60 - 65 jaar	38	26		1	2	45
65 - 70 jaar	13	8		1		11
70 jaar en ouder	6	2		1	1	8
Totaal	283	41	3	7	25	257

Leeftijd bedrijfshoof- den in 1982	Aantal bedrijven in 1982	1982 - 1987			Aantal bedrijven in 1987	
		afname bedr.hoofden				nieuwe bedrijfs- hoofden
		beroeps- beëin- diging	beroeps- verande- ring	overige oorzaken		
tot 25 jaar	2				2	2
25 - 30 jaar	5				4	6
30 - 35 jaar	10				4	9
35 - 40 jaar	19				5	15
40 - 45 jaar	30				1	20
45 - 50 jaar	32		1	1	2	32
50 - 55 jaar	55	1		4	5	35
55 - 60 jaar	40	3	1		4	53
60 - 65 jaar	45	31		1	2	38
65 - 70 jaar	11	7		1	1	14
70 jaar en ouder	8	3		1		8
Totaal	257	45	2	8	30	232

Bijlage 3 (vervolg)

Leeftijd bedrijfs- hoof- den in 1987	Aantal bedrijven in 1987	1987 - 1992			Aantal bedrijven in 1992
		afname bedr.hoofden		nieuwe bedrijfs- hoofden	
		beroeps- beëin- diging	beroeps- verande- ring		
		overige oorzaken			
tot 25 jaar	2				2
25 - 30 jaar	6				3
30 - 35 jaar	9				4
35 - 40 jaar	15				5
40 - 45 jaar	20				1
45 - 50 jaar	32		1	1	2
50 - 55 jaar	35	1		2	5
55 - 60 jaar	53	4	2		3
60 - 65 jaar	38	26		1	2
65 - 70 jaar	14	9		1	1
70 jaar en ouder	8	2		1	
Totaal	232	42	3	6	28
					209

This is a detailed historical map of the Matenborgh area. The map shows the Scheldt river flowing through the landscape, with Matenborgh situated along its banks. The area is characterized by a dense network of fields, roads, and canals. Key features include the 'Scheldtlaan' (Scheldt road) running along the river, the 'Matenborgh' area itself, and the 'Heggen' (hedges) separating the fields. The map also shows a grid of fields and a network of roads and canals. The map is oriented with North at the top, and the Scheldt river flows from the top left towards the bottom right. The map includes labels for 'Scheldt', 'Matenborgh', 'Heggen', 'Dijk', 'Weg', and 'Scheldtlaan'. It also shows a grid of fields and a network of roads and canals.

This is a detailed historical map of the Matenborgh area. The map shows the Scheldt river flowing through the landscape, with Matenborgh situated along its banks. The area is characterized by a dense network of fields, roads, and canals. Key features include the 'Scheldtlaan' (Scheldt road) running along the river, the 'Matenborgh' area itself, and the 'Heggen' (hedges) separating the fields. The map also shows a grid of fields and a network of roads and canals. The map is oriented with North at the top, and the Scheldt river flows from the top left towards the bottom right. The map includes labels for 'Scheldt', 'Matenborgh', 'Heggen', 'Dijk', 'Weg', and 'Scheldtlaan'. It also shows a grid of fields and a network of roads and canals.

This is a detailed historical map of the Matenborgh area. The map shows the Scheldt river flowing through the landscape, with Matenborgh situated along its banks. The area is characterized by a dense network of fields, roads, and canals. Key features include the 'Scheldtlaan' (Scheldt road) running along the river, the 'Matenborgh' area itself, and the 'Heggen' (hedges) separating the fields. The map also shows a grid of fields and a network of roads and canals. The map is oriented with North at the top, and the Scheldt river flows from the top left towards the bottom right. The map includes labels for 'Scheldt', 'Matenborgh', 'Heggen', 'Dijk', 'Weg', and 'Scheldtlaan'. It also shows a grid of fields and a network of roads and canals.

